

Påstådda våldtäkter

Representationer av kön, ras och sexualitet i våldtäktsrapportering i finlandssvenska medier

Andrea Wiklund, 40306

andrea.wiklund@abo.fi

Pro gradu-avhandling i genusvetenskap

Handledare: Kattis Honkanen & Ann-Charlotte Palmgren

Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi

Åbo Akademi

2020

ÅBO AKADEMI – FAKULTETEN FÖR HUMANIORA, PSYKOLOGI OCH TEOLOGI

Abstrakt för avhandling pro gradu

Ämne: Genusvetenskap	
Författare: Andrea Wiklund	
Arbetets titel: Påstådda våldtäkter: Representationer av kön, ras och sexualitet i våldtäktsrapportering i finlandssvenska medier	
Handledare: Ann-Charlotte Palmgren	Handledare: Kattis Honkanen
<p>Abstrakt:</p> <p>Avhandlingen analyserar representationer av kön, ras och sexualitet i våldtäktsrapportering i finlandssvenska medier mellan år 2005 och 2019. Trots att statistiken berättar om en annan verklighet, är det myten om en okänd förövare som hoppar på en ensam kvinna i mörkret som syns mest i nyheterna. Dagens nyhetsrapportering återskapar ofta stereotyper om kön, ras och sexualitet. Den allmänna diskussionen kring våldtäkt har också ofta en rasistisk underton, där invandrare pekats ut som den mest troliga förövaren. Syftet med avhandlingen är att uppmärksamma jag de skadliga stereotyper och maktstrukturer som återskapas i rapporteringen av våldtäktsfall och vill därigenom skapa en större medvetenhet kring hur journalister påverkar vårt samhälle.</p> <p>Jag analyserar artiklarna med hjälp av journalistisk inramning (framing) och kritisk diskursanalys. Frågor jag utgår från i min analys är: vem får en röst i rapporteringen kring våldtäkt? Vem ligger huvudfokus på? Hur gestaltas ras och kön? Hurdan opinionsjournalistik finns kring ämnet? Jag stöder analysen på Judith Butlers performativitetsteori, Stuart Halls teori om stereotyper och Nina Lykkes intersektionalitetsteori. Jag för en diskussion kring hur journalistiken både skapar och avspeglar könsstereotyper, värderingar och maktstrukturer i vårt samhälle samt en diskussion kring journalistikens roll i samhället. Genom en analys av hur rapporteringen ser ut i dag vill jag väcka diskussion och självreflektion inom journalistikaren.</p> <p>Genomgående i mitt material kan man se att det finns en tydlig episodisk frame där våldtäkter presenteras som isolerade händelser utan koppling till samhällelig kontext. Det finns också en offerframe inom rapporteringen, där ett passivt offer sätts i fokus. Genom att göra kvinnan passiv, är den hon som misstänks för att ha blivit våldtagen, istället för att förövaren misstänks ha våldtagit henne. För att väcka intresse och dramatisera rapporteringen används en personifieringsframe, där offer och förövare tillskrivs olika egenskaper och agendor. Den vanligast förekommande typen av frame är en rasifieringsframe. I rapporteringen drar man en stark gräns mot utländska gärningsmän. Medierna är ändå till stor grad medvetna om hur skadlig rapporteringen kan vara och inkluderar ofta diskussioner kring rasism och uttalanden från "oskyldiga" invandrare. Därmed lyckas man ändå bara ytterligare koppla ihop invandrare med brott och spe på vissa stereotyper, trots att man försöker motverka dem.</p>	
Nyckelord: våldtäkt, media, journalistik, framing, rasism	
Datum: 30.10.2020	Sidoantal: 60
Abstraktet godkänt som mognadsprov:	

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
2 Bakgrund och tidigare forskning.....	6
2.1 Journalistikens uppgift i samhället.....	6
2.1.1 Granskande journalistik	9
2.1.2 Reglering av journalisten.....	10
2.2 Brottsjournalistik.....	10
2.2.1 Sexbrott i medier.....	12
2.3 Våldtäkt i Finland.....	14
3 Teori: våld, kön, representation och rasifiering	15
4 Metod	21
4.1 Diskurs- och textanalys	21
4.2 Framing	23
5 Material	25
6 Analys	26
6.1 Layout: rubrik, ingress och bild som betydelseskapande element	27
6.2 Gränsdragningar	28
6.2.1 Rasifiering av förövare	33
6.3 Dramatisering och personifiering.....	41
6.3.1 Minderåriga och äldre offer	45
6.4 Förmildrande omständigheter.....	50
6.4.1 Alkohol	52
7 Avslutning och sammanfattning	58
Referenser	61
Litteratur.....	61
Internetkällor	64
Material	64

Hufvudstadsbladet	64
Svenska Yle	66
Västra Nyland	68
Åbo Underrättelser.....	68
Östnyland.....	69
Bilaga 1: Journalistreglerna.....	70

1 Inledning

Den 19 januari 2018 kan man i Hufvudstadsbladet läsa en artikel med rubriken ”Esbokvinna våldtogs i årtal av sin man”. Fokuset läggs på kvinnan, alltså på offret. Det här är ett återkommande tema då man läser nyhetsrapportering kring våldtäktsfall. Trots att statistiken berättar om en annan verklighet, är det myten om en okänd förövare som hoppar på en ensam kvinna i mörkret som syns mest i nyheterna. Dagens nyhetsrapportering återskapar ofta stereotyper om kön, ras och sexualitet. Den allmänna diskussionen kring våldtäkt har också ofta en rasistisk underton, där invandrare pekats ut som den mest troliga förövaren.

I min avhandling analyserar jag artiklar om våldtäkt i finlandssvenska medier genom diskurs- och textanalys. Eftersom frågor kring sex och sexualitet är särskilt känsliga väcks ofta mycket diskussion både bland publiken och journalisterna själva i samband med rapporteringen. Liknande studier har gjorts i Sverige och på finska i Finland, men på den finlandssvenska fronten saknas kunskap kring ämnet. Jag arbetar själv som journalist och har gått journalistutbildning. Därför kan jag använda mig av mina egna erfarenheter och uppfattningar av fältet i min analys, genom att bidra med egna observationer från de redaktioner jag arbetat på.

Frågor jag utgår från i min analys är: vem får en röst i rapporteringen kring våldtäkt? Vem ligger huvudfokuset på? Hur gestaltas ras och kön? Hurdan opinionsjournalistik finns kring ämnet? Jag för en diskussion kring hur journalistiken både skapar och avspeglar könade och rasifierade stereotyper, värderingar och maktstrukturer i vårt samhälle samt en diskussion kring journalistikens roll i samhället. Genom min avhandling uppmärksammar jag de skadliga stereotyper och maktstrukturer som återskapas i rapporteringen av våldtäktsfall och vill därigenom skapa en större medvetenhet kring hur journalister påverkar vårt samhälle. Det som inte behandlas i min avhandling är förändringen över en längre tid, och där finns det ännu utrymme för fortsatt forskning. I mitt material kan jag också ana skillnader i rapporteringen kring våldtäkt mellan Svenskfinlands olika regioner, men en sådan analys kräver en mera geografisk spridning på materialet för att ge en befogad analys.

Jag analyserar våldtäktsrapportering eftersom det är en genre av text där vårt samhälles värderingar syns både direkt och indirekt. Eftersom våldtäkt är ett väldigt allvarligt brott, speciellt då barn är inblandade, kräver nyhetsrapportering kring ämnet en viss

försiktighet av journalisten. Genom en analys av hur rapporteringen ser ut i dag vill jag väcka diskussion och självreflektion inom journalistkåren. Då jag diskuterat min avhandling med kollegor är det många som berättat att de inte själva ens tänkt på att man borde reflektera över hur man skriver om våldtäkt. Det här tyder på att det mesta av det jag analyserar i min avhandling är omedvetna processer hos journalisterna. Därför riktar jag mig i min avhandling inte enbart till genusvetare och andra akademiker, utan också journalister som arbetar på fältet och journaliststuderande.

2 Bakgrund och tidigare forskning.

I kapitlet går jag igenom den bakgrund som krävs för att analysera våldtäktsrapportering i en bredare kontext. Olika faktorer påverkar hur journalistik kring våldtäkt skapas, och de här faktorerna syns i slutprodukten. Jag går igenom journalistikens funktion i samhället: dess skyldigheter och rättigheter. Jag ser också på brottsjournalistik som genre och tidigare forskning kring sexbrott i medier. Dessutom tar jag upp journalistreglerna och Opinionsnämnden för massmedier, som fungerar som etiska väktare för journalisterna. Förutom den journalistiska bakgrunden presenterar jag också information kring förekomsten av våldtäkt i Finland.

2.1 Journalistikens uppgift i samhället

Journalistik är starkt sammankopplat med politik, och i förlängning även med demokrati. Samspelet mellan politiker, medieaktörer och medborgare ligger som grund till en fungerande demokrati (Nord & Strömbäck 2004, Strömbäck 2003), vilket betyder att samhällsdebatt och åsiktsutbyte delvis sker via journalistik. För att medborgare ska kunna delta i val behöver de information om vem som tycker vad, och politikerna behöver information om vad som är aktuellt i samhället för att veta vad de bör försöka förändra och arbeta för. Historiskt sett har journalistiken ofta varit en del av partipolitiken, och flera nyhetstidningar har utgetts av partierna. Den granskande, oberoende journalistiken har uppkommit som en motsats till den journalistiken. Redan på 1800-talet talades det om journalistiken som den fjärde statsmakten (Strömbäck 2003, 21).

Enligt medie- och kommunikationsvetarna Lars Nord och Jesper Strömbäck (2004) har traditionell media, alltså massmedia, tre kännetecken. Ett kännetecken är att masskommunikation är enkelriktad, så mottagarna kan inte ge respons. Det andra kännetecknet är att masskommunikation är opersonlig och offentlig, alltså kan avsändaren inte kontrollera vem som tar del av innehållet och man kan inte rikta kommunikationen. Det sista kännetecknet för masskommunikation är att den sker samtidigt för alla: medieinnehållet sprids till alla mottagare samtidigt, via exempelvis en radioutsändning eller leverans av tidningar.

Enligt den klassificeringen av massmedia hör internet inte till massmedierna, eftersom det bryter mot dessa kännetecken. Därför anses den traditionella definitionen i dag som föråldrad av många forskare, eftersom nyheter på internet kan vara lika mycket nyheter som en tidning. Journalistisk är inte längre lika med massmedia. En stor del av mitt material i avhandlingen består av artiklar som endast publicerats på internet. Via internet kan en reporter få konstant och omedelbar respons på sitt arbete och man kan rikta kommunikationen via internet på ett sätt som inte är möjligt via traditionella medier. Det är också möjligt att ändra på innehållet i kommunikationen utan att mottagaren är medveten om det: en artikel som läses på en tidnings webbplats kan ha rättats och skrivits om bara några minuter efter att läsare ett läst färdigt och läsare två öppnar artikeln (Nord & Strömbäck 2004). Det här sker ändå i praktiken inte, eftersom medierna följer journalistreglerna som anger att alla rättelser ska noteras, exempelvis med datum och klockslag i slutet av artikeln. Innehållet kan också rättas efter en läsares uppmärksamma kommentar, vilket leder att journalistik i internetålder inte har en lika tydlig gräns mellan avsändare och mottagare. Rättelser inom artiklar förekommer också i mitt material.

För att analysera journalistik om våldtäkt måste vi först ställa oss frågan: Vad är journalistik? Vad är det som skiljer journalistiskt medieinnehåll från annat medieinnehåll? Vad är skillnaden på ett blogginlägg om våldtäkt och en artikel om våldtäkt på en tidnings hemsida? Nord och Strömbäck (2004) gör skillnad på media och journalistik enligt principen att journalistiken sprids via media, men att allt som sprids via media behöver inte vara journalistik, utan kan även vara reklam, underhållning eller annan information. Journalistik är medieinnehåll som baserar sig på fakta, och Strömbäck (2003, 10) definierar journalistikens huvuduppgifter som att ge människor information så att de själva kan ta ställning i olika samhällsfrågor, ge

rum åt olika åsikter och granska makthavarna. En fungerande demokrati kräver att medborgarna är tillräckligt informerade för att kunna göra politiska val. Därför är demokratin och journalistiken beroende av varandra för att kunna existera. Journalistiken ska därmed inte tillhandahålla vilken information som helst, utan sådan information som medborgare i en demokrati behöver ta del av. Journalistiska medier kan därför endast existera i länder där den kan fungera självständigt från det politiska systemet och det råder informationsfrihet, medan medier kan finnas i alla länder. Angående våldtäktsrapportering fyller den sin journalistiska funktion genom att debattera frågor som alkoholbruk, invandring och lagförändringar (se analyskapitlet).

Strömbäck använder sig av Kovach och Rosenstiels (2001, refererad i Strömbäck 2003, 11) nio grundläggande element för journalistik. Dessa element kan sammanfattas med att journalisten är skyldig medborgarna en sanningsenlig rapportering av verkligheten, på ett intressant sätt och samtidigt hålla fältet öppet för debatt och olika åsikter. Strömbäck myntar begreppet ”den journalistiska sanningsparadoxen” som går ut på att:

Journalistikens existensberättigande är att den kan förmedla sanningar om verkligheten, men journalistikens verklighet är att sanningen är att den aldrig kan förmedla sanningarna som sådana om verkligheten. (Strömbäck 2003, 13)

Det finns alltså inte någon absolut sanning som förmedlas genom journalistik. Därför är det viktigt att studera de frames (eller diskurser) som används av journalisterna, eftersom journalismen direkt påverkar hur vi tar ställning till samhällsfrågor. Journalistiken är beroende av demokratin för att fritt kunna granska olika aspekter av samhället, och demokratin är beroende av journalistiken för att informationsspridningen ska fungera (Strömbäck 2003, 8). Journalistiken kan, och ska, alltså granska samhällsproblemet våldtäkt, vad politiker vill göra åt det och ge medborgarna information om faktorer såsom risker.

Journalistiken ska också vara oberoende. En reporter får inte påverkas av utomstående personer. Däremot är alla medier styrda av pengar, antingen genom betalande prenumeranter och annonsörer, eller genom finansiering från staten då det handlar om public service. Det är viktigt att hålla i åtanke då man analyserar journalistik. All rapportering om våld och olyckor drar till sig många läsare, och våldtäktsrapportering är inget undantag. Även om det ska vara oberoende rapportering, behöver medierna

ändå locka till sig läsare för att överleva. Fakta kan inte existera oberoende av värderingar, och presenteras därför alltid genom frames eller inramningar. All journalistik är en produkt med spår av den journalist som skapat den. Nu när vi definierat grunderna till vad journalistik är och i vilken kontext den skapas, kan vi se närmare på den kritiska typen av journalistik, nämligen granskande journalistik.

2.1.1 Granskande journalistik

Den granskande journalistiken ses ofta som den viktigaste typen av journalistik (Strömbäck 2003, 7, 17–18). Det här på grund av att man anser att olika parter i samhället, exempelvis politiska partier, inte kan ge ut opartisk och relevant information om sig själva, även som de skulle vara bättre lämpade att berätta om sina egna åsikter. Inte heller myndigheter eller andra organisationer kan förväntas berätta om sina misslyckanden eller korruptioner, och företag informerar knappast frivilligt om faktorer som kan tänkas skada deras rykte eller vinstchanser. Här ska den granskande journalistiken alltså hitta det som olika organisationer vill dölja, och föra upp det till ljuset och därmed avskräcka organisationerna och politiker från ljusskygga verksamheter (Strömbäck 2003, 19). Även om den granskande journalistiken per definition ska vara en undersökning gjord av reportern, alltså inte endast exempelvis publicering av hemliga dokument, identifierar Strömbäck (2003, 30) också en rapportrande granskande journalistik, självständig granskande journalistik och tolkande granskande journalistik som alla avviker från den traditionella granskande journalistiken i att granskningen kan vara gjord av andra aktörer än journalisten själv, som sedan endast tolkar, bekräftar och publicerar. Våldtäktsrapportering är tolkande granskande journalistik, eftersom journalisten beställer domslut och andra rättegångshandlingar som sedan bearbetas och publiceras. Journalisterna intervjuar också poliser kring deras tillvägagångssätt då det kommer till våldtäktsfall, vilket också är granskande journalistik.

Opinionssidorna fungerar enligt Strömbäck (2003, 16) under egna villkor. Även om texter ofta skapar och upprätthåller normer kan de enligt Leavy (2011, 7) också vara forum för motstånd mot normer och allmängiltiga värderingar. Här kommer också min analys av den opinionsjournalistik som finns kring våldtäktsrapportering in. Det finns något som Strömbäck kallar för granskande opinionsjournalistik, som utmärks av

”öppet redovisade värderingar och utifrån fakta som självständigt har sammanställts från olika källor och öppet redovisas analyserar processer, fenomen eller skeenden i samhället med relevans för makten och maktutövandet i samhället” (ibid.). Våldtäktsfall diskuteras också ivrigt både på ledarsidorna och i kolumnerna, utgående från fakta med inslag av skribentens egna åsikter. Egna åsikter får bevisligen förekomma i vissa typer av journalistik, men inte i alla. Ifall en journalist konstateras partisk kan det medföra konsekvenser, vilka jag nu kommer gå igenom.

2.1.2 Reglering av journalistiken

I Finland regleras journalistiken av våra lagar och av journalistreglerna. Journalistreglerna är de officiella reglerna, som journalister i vårt land förbinder sig att följa då de blir medlemmar av journalistförbundet. Journalistreglerna är egentligen en specificering av de finländska lagar som de journalistiska medierna lyder under men är inte lagar i sig: ”Reglerna gäller allt journalistiskt arbete. De har gjorts upp enbart för självreglering inom branschen. Reglerna är inte avsedda att utgöra grund för straffrättsligt ansvar eller skadeståndsansvar.” (Journalistreglerna, 2014).

Opinionsnämnden för massmedier (ONM) fungerar som en utomstående part som har i uppgift att granska de som granskar makten, alltså journalisterna. Det gör de utifrån journalistreglerna. Opinionsnämnden är ingen domstol, och det finns inga rättsliga följder av att bli fälld för att bryta mot journalistreglerna. Följder är i princip enbart ett varnande finger och eventuellt en törn i ryktet för journalisten och/eller tidningen. Det är alltså främst ett socialt straff, eftersom man brutit mot de uttalade normerna och ”dragit skam” över journalistyrket. Jag återkommer till ONM och journalistreglerna i analysdelen.

2.2 Brottsjournalistik

Våldtäktsjournalistik är en typ av brottsjournalistik och brottsjournalistik kännetecknas av en speciell jargong i rapporteringen. Medier och brottslighet har alltid varit starkt sammankopplade, både inom journalistik och underhållning (Pollack 2001, 9). Våldtäkt i filmer och tv-serier är ett vanligt berättarknep, antingen för att förmedla förnedring eller ge möjlighet till karaktärsutveckling. Dessa scener är ofta grafiska och

detaljerade, komplett med ett gråtande offer efteråt. På samma sätt är hårt mediebevakade rättegångar, speciellt amerikanska, i dag något man ser allt oftare inom journalistiken, med efterföljande reaktioner från läsare och lyssnare (ibid.). Brott och brottsjournalistik är på många sätt en del av vår vardag, och är därför i dag relativt normaliserat.

Professor i journalistik Ester Pollack (2001, 11) sammanfattar brottsjournalistikens roller och funktioner ur ett maktperspektiv. Man kan se brottsjournalistiken som ett hot mot lag och ordning genom att försköna och inspirera till brott, eller som ett sätt att upprätthålla maktens ordning genom att skapa rädsla för brott och därmed öka olika myndigheters makt genom att porträttera dem som nödvändiga för vår säkerhet. Man kan också se brottsjournalistik som en diskussionsskapare och ett sätt att kritiskt granska makten och dess rättsprocesser, och därmed motverka missbruk av den makten. Genom att granska missförhållanden är den granskande journalisten i sin rapportering med och skapar normer kring vad som är acceptabelt och vad som är upprörande, och är därmed mera politisk än annan typ av journalistik (Strömbäck 2003, 22).

Även om journalister enligt journalistreglerna inte ska få påverka rättegångar, är det svårt att i praktiken dra gränsen mellan påverkan och rapportering. Pollack (2001, 14–15) tar upp flera fall, speciellt i USA, där rapportering i medier mer eller mindre direkt påverkat rättegångsprocesser. Rent praktiskt är brottsrapportering tacksamt för journalistiska medier, eftersom det handlar om en linjär process där historien utvecklas och byggs på. Man kan alltså ofta rapportera flera gånger om samma sak, då nya bevis kommer fram och rättegången fortskrider. Enligt Pollack (2001, 13–19) spelar det här i händerna på den glorifiering av och fascination för brott som finns i dag. Också i Finland har det hänt att medierapporteringen påverkat straffet i en våldtäktsdom. Jag återkommer till det i analyskapitlet.

I frågan om brottsrapportering kommer också frågor om ras upp. I dag är det vanligt att skriva ut etniskt ursprung i ett tidigt skede av brottsutredningen. Då kan man diskutera vilket ansvar journalistiska medier har för påföljande attityder och främlingsfientlighet mot exempelvis invandrare. Även frågor kring kön och sexualitet figurerar i brotts- och våldtäktsrapportering: att ifrågasätta kvinnliga offer och så kallad "victim blaming" förekommer än i dag.

2.2.1 Sexbrott i medier

Man kan identifiera flera olika funktioner som rapporteringen kring sexbrott fyller. För det första är det ett lätt sätt för tidningar att få klick genom att väcka nyfikenhet och dramatisera. Rapporteringen kan också fungera som ett varnande exempel och ett sätt att föra fram ett samhällsproblem i ljuset. Det här medför en risk, då en eventuell rapportering som inte reflekterar verkligheten kan medföra att en läsare identifierar en felaktig farosituation och ger upphov till negativa stereotyper.

Generellt sett skiljer sig rapportering av sexbrott i journalistiska medier från annan rapportering eftersom fallet ofta återges i större detalj (Soothill & Walby 1991, Greer 2003). Däremot fann kriminologen Keith Soothill och sociologen Sylvia Walby (1991, 18–20) i en studie av brittiska tidningstexter om våldtäkt att rapporteringen har sedan början av 1900-talet blivit allt mindre detaljerad. Förr var det också vanligare att offrets namngavs, vilket i princip inte längre sker i dag. Ändå beskrivs brottet ofta i detalj i medierna än i dag, vilket är farligt eftersom det ger en förvrängd bild av verkligheten, vilket i förlängningen kan påverka domstolar som tror att verkligheten ser ut på ett visst sätt (ibid., 3).

Chris Greer, som är professor i kriminologi, använder sig av två sätt att analysera nyhetsproduktionen i Nordirland: en liberal pluralistisk läsning och en radikal läsning (Greer 2003). Han använder sig också av synsättet som journalistisk autonomi som tvådelat: individuell autonomi och autonomi för organisationen. Då det handlar om autonomi för organisationen innebär det att den journalistiska median är oberoende av staten och kan därför fritt granska makthavarna, vilket gör den viktig för demokratin. Den understöder också kapitalismen eftersom det skapas konkurrens mellan olika medier. Enligt den pluralistiska läsningen bestäms nyhetsvärdet efter allmänhetens intresse och efterfrågan. Den radikala läsningen baserar sig på marxistiska tankesätt och menar att materialet som det rapporteras om väljs av de som verkligen kontrollerar medierna: den politiska, kulturella och ekonomiska eliten som finns i vårt kapitalistiska samhälle. Enligt denna läsning tror sig journalister agera fritt från ideologier, men är ändå kontrollerade av makthavarna och legitimerar därför bland annat klasskillnader. Då blir mediernas mål att försvara de som har makt och andra privilegierade grupper. Rapporteringen borde också inkludera marginaliserade röster

och inte enbart de privilegierade makthavande rösterna. Det är alltså inte bara polis och domstolar som ska få uttala sig. (Greer 2003, 21–22, 24).

Enligt Greer (2003, 22–24) ger ingendera läsningarna en komplett bild av den komplicerade process som ligger bakom nyhetsproduktionen. Det har också lett till en polariserad bild av medier: å ena sidan ses de som något som ger människor makt, men å andra sidan kontrollerar dem. Båda läsningarna säger ändå att nyheter konstrueras på basen av en antagen konsensus, som visar på vissa kärnvärderingar i samhället. Skillnaden mellan läsningarna är i vems värderingar man utgår: makthavare eller läsarens.

Greer (2003, 46) anser att medierna fyller en funktion i gränsdragning mot de som bryter mot samhällets normer och lagar. Genom den gränsdragningen skapas en social gemenskap, ett vi, och en gemensam fiende, ett dem, som inte är en del av det accepterade samhället. Men det här medför vissa risker för nyhetsrapporteringen. Emotionellt laddade reportage och snäva vinklingar i rapporteringar kring sexbrott kan leda till felidentifiering av riskområden, vilket i sin tur kan leda till att de som försöker skydda sina barn istället ökar riskerna. Det kan också leda till att man skapar uteslutande och diskriminerande betydelser.

Nyheter blir intressanta då de finns nära läsaren, både geografiskt och kulturellt. I små samhällen är allt ”nära”, såsom i Greers (2003) fall med Nordirland och i mitt material från Svenskfinland. Nyheter som sker längre bort måste vara större för att ses som intressanta på avstånd. Då viktiga personer är inblandade ökar nyhetsintresset. Nyheter kring kändisar eller politiker är intressanta även om de geografiskt sett inte sker nära läsaren, eftersom deras personlighet finns redan inom en existerande referensram. Annars konstrueras en personlighet ofta i nyhetsrapporteringen, om det inte finns en färdigt. Det är lättare att dramatisera om det finns personifieringar. Personifikation kan också ske genom att avslöja en roll: lärare, mentor eller dylikt, som har någon typ av auktoritet. (Greer 2003, 53–58).

Hurdant anseende medierna har påverkar också hur villiga folk är att samarbeta. Mycket påverkar om folk är villiga att uppge information. Bland annat tidningens rykte, själva journalistens anseende och tidigare erfarenheter med pressen. Men medierna är också en bra kanal för de som vill göra sin röst hörd, alltså strävar många till att upprätthålla goda relationer med pressen. Pressrelationer har också en baksida,

bland annat menar Greer (2003, 36–38) att journalister kan ”offra” kritik mot polisen i utbyte mot en tacksam attityd från båda sidor: det leder till att journalisten får mera info men som tack framställer polisen i ett bra ljus.

2.3 Våldtäkt i Finland

Enligt statistik från Rådet för brottsförebyggande (Rådet för brottsförebyggande: sexualbrott) har antalet anmälda våldtäktsbrott ökat under de senaste åren. Det antar man beror på att anmälningsbenägenheten ökat och behöver inte nödvändigtvis bero på en ökande trend inom själva förekomsten av sexualbrott. År 2016 fick polisen i Finland in cirka 1 000 rapporter om våldtäkt eller försök till våldtäkt. Man vet ändå att mörkertalet är stort. I över 90 procent av fallen under 2016 var gärningsmannen en man, och en knapp procent var kvinnor. Offren bestod till 96 procent av kvinnor. Under 2015–2016 ökade antalet grova våldtäkter, vilket troligen delvis beror på en lagändring. År 2014 skedde nämligen en reform av sexualbrottslagen. Bland annat byttes brottsrubriceringen tvingande till samlag till våldtäkt och i samma veva ändrades lagen så att då offret är under 18 år får en våldtäkt alltid rubriceringen grov våldtäkt (Svenska Yle 27.8.2014).

Största delen av de anmälda fallen under 2016 skedde i hemmet och en tredjedel av offren levde i en parrelation med gärningsmannen. Antalet ”buskvåldtäkter”, alltså sådana som sker på allmän plats, var bara en knapp femtedel och bara i en sjättedel av fallen kände inte offret gärningsmannen från förut. År 2016 var en tredjedel av de misstänkta gärningsmännen utländska medborgare, vilket är en liten ökning jämfört med tidigare år. Enligt statistiken har de rapporterade våldtäktsmännen oftast en låg socioekonomisk ställning. Då det handlar om offer under 16 år har antalet rapporterade brott ökat. 90 procent av offren är flickor och 98 procent av de gripna gärningsmännen är män. Bland minderåriga är cirka hälften bekanta med förövaren från förut, men bara i en dryg femtedel av fallen är förövaren en familjemedlem. I en fjärdedel av fallen är förövaren helt okänd för offret. (Rådet för brottsförebyggande: sexualbrott).

Då man tolkar denna statistik och använder den som grund för en analys bör man först göra en kritisk granskning av den och vad den grundar sig på. Ökning i rapportering av våldtäkter överlag går hand i hand med samhällets förändrade syn på vad en våldtäkt är, och medföljande lagändringar. Anmälningsbenägenheten kan också antas variera

beroende på situationen. Eftersom offer för våldtäkt än i dag utsätts för stigma och skam, antar man att antalet anmälda våldtäkter bara utgör en bråkdel av de som verkligen sker. Offer kan ofta känna sig rädda för att anmäla förövare som har mycket makt med rädsla för att förlöjligas och avfärdas. Det kan vara en förklarande faktor till att statistiken visar att våldtäktsmän ofta har låg socioekonomisk ställning: de är helt enkelt lättare att anmäla än förövare med inflytande och pengar. Barn kan vara rädda för att rapportera familjemedlemmar, helt enkelt för att de finns en tillit till dem både hos barnet själv och hos en annan familjemedlem som barnet berättar för. Det kan vara en förklaring till att antalet våldtäkter som utförs av familjemedlemmar mot barn statistiskt sett är lågt. Från statistiken kan man alltså läsa att de flesta våldtäkter sker i hemmet, och att det vanligaste är att offret åtminstone har ett yligt förhållande med gärningsmannen från förut. Det är också vanligast att förövaren är en finländsk medborgare. (Rådet för brottsförebyggande: sexualbrott).

3 Teori: våld, kön, representation och rasifiering

I min analys använder jag mig av intersektionell teori och Judith Butlers performativa syn på kön. Jag använder mig också av Butlers performativa teori i min syn på ras och rasifiering (jfr Chadderton 2018). Enligt Butler (1988) är performativitet reproduceringen av normer som skapar vår verklighet. Kön är inte en stabil, oföränderlig kategori, utan är i ständig rörelse. Kön skapas genom beteende, språk och utseende, som genom tiden förnyas och repeteras (Butler 1988, 523). Butler menar också att den sociala kategorin kvinna är konstruerad på ett sådant sätt att det leder till att vara kvinna är att vara i en förtryckt situation (ibid.). Lager av könsnormer i vårt samhälle konstruerar "ett naturligt kön" och med det föreställningar om vad det innebär att vara en riktig man eller kvinna. Till de här normerna hör också heterosexualitet, den så kallade obligatoriska heterosexualiteten (*eng. compulsory heterosexuality*) (Butler 1988, 524). Normer behöver inte vara uttryckliga för att fungera performativt, och performativitet behöver inte heller vara ett medvetet beteende. Jag väljer att se både kön och ras som performativt eftersom det gör att jag kan analysera hur rasifierade och könade subjekt skapas i mitt material. Med performativitet i mitt material analyserar jag hur journalisten könar skillnader.

Enligt Nina Lykke (2009) går kön bara att förstå i samspel med andra sociala kategorier. Sexistiska diskussioner går ofta hand i hand med rasistiska och homofobiska diskussioner. I en intersektionell analys bör man vara medveten om hur de sociala kategorierna är föränderliga och hur de interagerar med varandra (MacKinnon 2013). Intersektionalitet är en väldigt viktig del av feministisk forskning, och kan enligt Lykke (2009, 106–7) förekomma explicit, implicit och under andra namn (exempelvis engelskans *interlocking oppressions*). Intersektionalitet kopplas också ihop med exempelvis postkolonial och transnationell feminism, som tar i beaktande frågor kring avsaknad av en universell kvinnoroll och maktbalanser kvinnor emellan (Lykke 2009, 108–9). I mitt material analyserar jag hur olika faktorer så som ras, kön och ålder interagerar och används för att konstruera sanningar om våldtäkt.

På samma sätt som kön, skapas ras i en serie handlingar, yttranden och beteendemönster. Även ras, i likhet med kön, uppfattas som något essentialistiskt och naturligt förekommande (jfr Butler 1988). Normer och diskurser kring ras upprätthålls genom performativitet, och därmed upprätthålls också förtryck (Chadderton 2018, 110–11). Genom en performativ syn på ras kan man koppla bort kroppslighet från analysen:

One of the most important implications of considering race a performative is that it makes very clear that race has no ontological reality, no true essence. This notion potentially separates whiteness from white bodies, and blackness from black bodies. (Chadderton 2018, 113)

Chadderton menar alltså att man genom en performativ kan analysera rasifiering istället för rasifierade kroppar, och att identiteter inte direkt är kopplade till kroppar även om de upplevs och porträtteras på det sättet.

Samhällets syn på våldtäkt är förhandlingsbar. Sociologen Stina Jeffner (1998) intervjuade för sin avhandling *Liksom våldtäkt, typ... ungdomar i årskurs nio om deras förståelse för våldtäkt*. Jeffner kom fram till att olika faktorer påverkar uppfattningen av våldtäkt: förekomsten av alkohol, flickans rykte ("hora" eller ej), om hon var kär i pojken, sättet hon sade nej på, pojkens rykte samt flickans mående efteråt (Ibid., 225). Det är också pojkens tolkning av en händelse som ses som väsentlig, exempelvis om han uppfattade det som att en flicka flirtade med honom. Enligt Jeffner leder det här

till en uppfattning om att flickor som håller sig inom ramen för accepterat beteende kan bli våldtagna, medan de som rör sig utanför inte kan det (Jeffner 1998, 202–5).

Juridiska diskurser har också en stor betydelse för berättelser om sexuellt våld (Edgren 2011) och samhällets maktobalans mellan män och kvinnor syns också i rättssystemen. Maritha Jacobsson och Stefan Sjöström skriver om hur manliga normer och maktstrukturer i samhället påverkar den rättsliga praktiken i Sverige och internationellt. Det här gäller speciellt i våldtäktsbrott, där kvinnor ofta på olika sätt diskrimineras. Ser man på våldtäkt i ett historiskt perspektiv ansågs både offret och gärningsman som skyldiga ända in på 1900-talet (Edgren 2011, 145). I moderna våldtäktsfall är det ofta ord som står mot ord, och ifrågasättande frågor i domstolar leder till att brottsoffret måste återuppleva trauman, upplever att andra tror att de ljuger och blir tillskrivna skulden för de övergrepp de utsatts för (Jacobsson & Sjöström 2016, 104–5).

Eftersom medierapporteringen kring våldtäktsfall till stor del består av direkta och indirekta citat ur domslut, speglas de synsätt som förekommer där i medierna. Edgren skriver att våldtäktsrapporteringen i Storbritannien under 1970- och 80-talet "[...] fick karaktären av någon slags mjukporr" och blev förstasidesnyhet (Edgren 2011, 155–156). Erotiseringen inför den manliga blicken ledde till en normalisering av sexuella övergrepp, och rapporteringen funderade som ett sätt att varna kvinnor för vissa livsstilar och beteenden. Under 1990-talet blev rapporteringen så detaljerad att den inte längre chockerade (ibid.).

Både i domsluten och i mediernas rapportering av våldtäkt konstrueras offer och förövare på olika sätt beroende på kön och situation. Enligt Nils Christie (2001) är det ideala offret en person eller en samhällelig grupp som efter att ha blivit utsatt för brott lätt får en offerstatus som ses som legitim. Då det handlar om våldtäkt är det ideala offret en ung kvinna som är nykter och oskuld, och bär "anständiga" kläder. På väg hem blir hon nedslagen av ett okänt "monster" som våldtar henne. I kontrast är ett icke-idealt offer en full kvinna på väg hem från en bar tillsammans med en manlig vän som hon erbjuder sovplats åt. Christies teori om det ideala offret baserar sig på könsnormerna: män som starka, aggressiva och aktiva, och kvinnor som svaga, oskyldiga och passiva. Ett idealt offer är svagt och befinner sig på en oskyldig plats (dagtid) där hon blir våldtagen av ett okänt monster (Christie 2001, 47–50). Icke-ideala

offer ses ofta själv som en orsak till sin utsatthet, eftersom de inte antas ha varit tillräckligt försiktiga.

Kulturteoretikern och sociologen Stuart Hall (1997) skriver om hur vi genom representation ger mening till saker via språket för att förstå och förklara vår verklighet. Representation är ett meningsskapande genom språk som sker i vårt medvetande: Hall menar att vi inte kan tänka på direkta objekt, utan allting måste använda oss av konceptet av ett objekt, vilket representerar det verkliga objektet (ibid., 17). Hall menar att vi i våra mentala system av representation har koncept även för abstrakta saker såsom vänskap. Därför har vi också system för att förstå och behandla koncept såsom ras och kön. I de här representationssystemen (*eng. system of representation*) använder vi oss av likheter och skillnader för att koppla ihop eller skilja på olika abstrakta koncept samt koppla ihop sekvenser och kausalitet (Hall 1997, 17–18). Vi kan alltså genom att notera skillnader mellan olika sociala grupper koppla ihop grupperna med vissa typer av beteenden och därigenom dra slutsatser i vår förståelse av verkligheten. Det här kan sedan bilda stereotyper, som jag återkommer till om en stund.

De här representationssystemen är olika för varje person eftersom vi alla förstår vår värld och tolkar våra upplevelser på individuella sätt, men samtidigt är de tillräckligt lika andra personers för att vi ska kunna kommunicera med andra personer i samma kultur (ibid.). Uppfattningen av kategorier som kön och ras är alltså bundna av kontext. Enligt Halls definition av det konstruktivistiska förhållningssättet (*eng. constructionist approach*) till hur vi bygger upp våra representationssystem genom kommunikation och språk, har koncept i sig själv ingen naturlig mening, och ingen enskild individ kan besluta om mening. I stället konstruerar vi mening genom vår användning av språk och koncept (Hall 1997, 25–26). Hall använder sig av exemplet trafikljus: röd har ingen naturlig betydelse som ”stopp”, och ordet för röd är olika på olika språk (ibid.). Det här är stöds av Butlers (1988) performativitetsteori: kön och ras har ingen naturlig betydelse, utan konstrueras genom exempelvis vårt beteende, och är kontextbundet.

Enligt Hall tillskrivs betydelsen i den lokala kulturen genom vår kommunikation med varandra, på olika nivåer. Denotation är då något beskrivs på grundnivå, medan konnotation är den mening som kan avkodas ur objektet (Hall 1997, 38–39). Hall använder sig av Richard Dyers teori om att vi alltid försöker tolka vår verklighet

genom att placera saker i breda kategorier. Vi tillskriver människor en roll och en kategori baserat på personens ålder, etnicitet, sexualitet eller andra karaktärsdrag. Det här blir till stereotyper då kategoriseringen baserar sig på några få enkla, lättförståeliga och allmänt accepterade karaktärsdrag, som sedan överdrivs och simplificeras så att en person reduceras till endast de här egenskaperna. Stereotyper fixeras som annorlunda, och sedan som "annan" (Hall 1997, 257–58). Stereotyper fungerar som en social gräns mot det som ses som socialt oacceptabelt, onormalt och det som inte "hör hemma": vi mot dem, där de "andra" är de som inte har mindre makt (ibid.). I mitt material förekommer det stereotyper kring bland annat kön och ras.

En studie av Paula Willcox (2005) kring mediernas rapportering av ett en skjutning i Birmingham, som orsakade två unga svarta kvinnors död, fann att då det handlar om svarta gärningsmän är rubrikerna på artiklarna ofta väldigt emotionellt polariserade. Offren, två unga svarta kvinnor, målas upp som oskuldsfulla och rena, medan gärningsmännen gestaltas som drogförsäljande gängmedlemmar. Den här typen av extrem polarisering mellan de goda och de onda är oftast förekommande i sagor och myter (Willcox 2005, 518). Här skapas alltså både en könad och en rasifierad skillnad, där kvinnornas ras har en helt annan betydelse än männens. Männens ses som naturligt skyldiga *på grund av* att de är svarta, medan kvinnorna ses som oskyldiga *trots* att de är svarta. Det här är bra exempel på en situation då det krävs en intersektionell analys. Maskulinitet, och speciellt svart maskulinitet, är ofta starkt förknippad med våld och aggressivitet. Därför passar männen in i rollen som förövare, medan de svarta kvinnorna inte passar in i rollen som offer. Offerrollen axlas oftast av vita, medelklasskvinnor. (Willcox 2005, 521–23). I Willcox (ibid.) analys ser man hur kategorin kön och kategorin ras är i konflikt med varandra, då de antas medföra egenskaper som är i konflikt med varandra.

Då Willcox (2005, 519–21) jämförde språket i rapporteringen av andra skjutningar, fann hon att de inte innehöll någon detaljerad information om offren och deras oskyldighet. Därför drar Willcox (ibid.) slutsatsen att mediernas rapportering av kvinnornas oskyldighet var ett sätt att flytta över dem från den stereotyp där svarta ses som skyldiga enbart på grund av sin hudfärg, till den stereotyp som oskyldiga, vita kvinnor tillhör. De här stereotyperna i nyheter har betydelse i verkliga livet. En amerikansk studie av Franklin Gilliam Jr., Nicholas Valention och Matthew Beckman (2002) visar att vita personer som bor i homogena vita områden uttrycker mera

negativa stereotyper kring svarta personer efter att ha exponerats för nyheter med rasstereotyper. De var också för strängare straff och kände sig mera alienerade från svarta personer som grupp. Vita personer som bor i heterogena områden var opåverkade eller reagerade motsatt efter nyheterna: de var för mildare straff och kände sig mera ihopkopplade med svarta personer. Forskarna fann att i avsaknad av pålitlig förstahandsinformation kring svarta personer i USA, påverkar nyheter kring brott hur vita amerikaner resonerar kring ras och brott.

Det resultatet bekräftas av Travis Dixon (2008) som menar att människor fyller i den information som finns att tillgå i en nyhetsstory utgående från de stereotypa uppfattningar personen fått från liknande rapportering. Det här baserar sig på människans kognitiva funktioner. Då en viss koppling, exempelvis mellan en folkgrupp (svarta/minoriteter) och ett karaktärsdrag (brottslingar), ofta aktiveras leder det till en vinklad bearbetning av ny information. På samma sätt kopplas vita ihop med offerrollen. Det här ledde i Dixons studie till att vita personer identifierar en okänd förövare som svart, även om ingenting i rapporteringen tyder på det (Dixon 2008, 597–8).

Också i vårt eget land kan man hitta liknande diskurser. Suvi Keskinen har forskat i hur etniska skillnader kopplas till könat våld i offentliga diskussioner i Finland. De här diskussioner blir en plats för debatt kring vem som hör hemma i landet, vem som får inkluderas och vem som exkluderas (Keskinen 2011a, 1). Keskinen diskuterar också hur multikulturalism har gått från att ses som ett mål till att ses som något negativt, och hur nationalistiska politiska partier i dag använder sig av retorik kring tillhörighet och etnicitet för att föra fram sin politiska agenda: i en nationalistisk diskurs konstrueras kvinnors kroppar ofta som nationens stolthet som behöver skyddas från utländska inkräktare och i motsats konstrueras manlighet som hjältar som ska skydda kvinnorna (Keskinen 2011a, 4–5). I sin fallstudie av tre våldtäktsfall i Uleåborg hittade Keskinen olika typer av diskurser i medierna. Bland annat sökte medierna i sin rapportering svar kring varför män ”från andra kulturer” våldtar kvinnor och insändare till tidningar krävde att gärningsmännen skulle deporteras (Keskinen 2011a, 12–13). I den här kontexten presenteras ofta kultur som en faktor till en benägenhet att begå brott. Man skapar ingen koppling mellan våld och den sociala kontext den utförs i, exempelvis finländsk kontext och den tradition av våldskultur vi själv har (Keskinen 2011b, 157). Keskinen (2011b, 159) menar att användningen av ”kultur” som ett

begrepp i diskussionen kring könat våld gör att man försummar att söka efter förklaringar i andra intersektionella kategorier såsom klass, ålder eller kön. ”Kultur” ses i stället som en oföränderlig, fixerad förklaring. Däremot fann Keskinen också att tidningarna presenterade en diskurs kring rasism och huruvida den ökat. En liknande diskussion förekommer i mitt eget material.

4 Metod

Som metod använder jag mig av textanalys och kritisk diskursanalys samt framing. I kapitlet går jag igenom text- och diskursanalys och hur man kan använda sig av det i feministisk forskning. Jag går också igenom framing: hur de byggs upp och vilken funktion de fyller. Som analytiska redskap har metoderna ett liknande förhållningssätt till kunskap: en diskurs kan utgöras av en frame och vice versa. Jag väljer ändå att använda mig av begreppet frame, då jag anser att det passar bättre för de journalistiska texter jag analyserar. Framing fungerar både som metod och teori, eftersom den bakomliggande teorin berättar något om journalistiska processer, men jag använder mig också av framing som ett analysverktyg genom att identifiera diskurser och hur de presenteras.

4.1 Diskurs- och textanalys

Då man använder sig av text- och diskursanalys är det viktigt att komma ihåg att det inte finns en ”rätt” tolkning av text eller att målet är att hitta ”sanningen” i texten. Istället används metoderna för att utforska hur vi tolkar och delar med oss av vår värld. Jag väljer att använda mig av dessa metoder eftersom de lämpar sig för en dekonstruktion av medietexter och för att analysera representationen av de sociala kategorier (ras, kön) som ligger som grund för vår sociala verklighet.

Enligt medievetaren Alan McKee (2001) är kontexten det viktigaste att hålla i åtanke då man utför en textanalys. När producerades texten och av vem? Man måste också veta hur resten av det publicerade materialet kring texten ser ut. En artikel i en tidning är bara en liten del av en helhet. Hurdan ton har hela tidningen som varumärke? Genren av text spelar också en roll i hur den bör analyseras (ibid.). Är det en insändare eller

en återgivning av en rättegång? Dessa två genrer ser väldigt olika ut och kan därför inte direkt jämföras med varandra eller analyseras ur samma vinkel. På basen av definitionen av vad journalistik fyller för roll i samhället kan man också ställa frågan vilken roll brottsjournalistiken fyller. Specifikt den rapportering som handlar om sexualbrott. Man måste också se på en mera vid samhällskontext. Hur såg samhällsklimatet ut då texten producerades? I fråga om den våldtäktsrapportering jag analyserar i min avhandling har samhällsklimatet en stor betydelse för hur rapporteringen ser ut, eftersom uppfattningen av våldtäkt som brott förändrats mycket under 2000-talet.

Sociologen Patricia Leavy (2011) skriver att feministisk forskning görs genom att kritiskt granska texter och kulturella produkter av vårt patriarkala samhälle samt genom att ställa frågor som annars inte skulle utforskas. Genom att använda sig av en kritisk diskursanalys och därigenom dekonstruera texter, utforskar jag som en feministisk forskare frågor kring stereotyper, perspektiv, konstruktion av manlighet och kvinnlighet samt rasifiering. Genom en feministisk diskursanalys kan man identifiera vad som saknas i representationen, vad som får ta plats i centrum och vad som knuffas åt sidan (Leavy 2011, 2–4, 7). Jag studerar de här aspekterna av journalistiska texter genom att diskutera olika frames.

Precis som McKee (2001) för Leavy (2011) fram att kontextualisering och situering är viktigt för forskaren, eftersom en text inte produceras i ett vakuum. Kulturella texter spelar en stor roll i att upprätthålla samhällets normer och värderingar. Därför är kritisk diskursanalys särskilt lämpad för feministisk forskning, eftersom forskaren utgår från färdiga texter och har därmed ingen del i att reproducera normerna genom att själv skapa den text som analyseras, genom till exempel intervjuer. Därför kan forskaren skapa en tematisk analys som kan användas som grund för att producera vidare feministisk teori (Leavy 2011, 21).

I grunden har textanalys historiskt sett handlat om en kvantitativ forskningsmetod, där man exempelvis räknat antal representationer inom en viss analyskategori. Metoden har med tiden utvecklats och ses nu som en typ av hybridmetod med både kvalitativa och kvantitativa drag (Leavy 2011, 7). I min avhandling använder jag mig minimalt av den kvantitativa sidan av metoden, eftersom jag i huvudsak inte är intresserad av

hur ofta något förkommer, utan av hurdana diskurser (frames) som används i medierapporteringen.

Enligt Granholm (2004) kan man använda sig av kritisk diskursanalys för att synliggöra maktstrukturer som avspeglas i en text. Genom att analysera hur sanningar konstrueras som sanningar och hur människor gör saker förstådda genom sitt språkbruk kan man därmed upptäcka och analysera de maktstrukturer som finns i vårt samhälle. Den här synen på diskurser innebär ett fokus på abstrakta tankeprocesser, alltså föreställningen om att människan har "inre, mentala processer som språkanvändning, och följaktligen diskurser, speglar" (Granholm 2004, 191–97). Det här kan kopplas till Halls (1997) representationssystem och de processer de byggs upp igenom. Vidare använder sig Granholm av Vivien Burrs (1995, i Granholm 2004, 194) fyra socialkonstruktionistiska huvuddrag som grund för kritisk diskursanalys: De första huvuddragen är ett kritiskt förhållningssätt till "självklar" kunskap och en förståelse för att vårt sätt att förstå världen är bunden av historisk och kulturell kontext. Ett annat huvuddrag är att kunskap skapas och upprätthålls genom sociala interaktioner med andra. Det fjärde huvuddraget är att sociala handlingar och kunskap hänger ihop och att vår uppfattning av världen resulterar i handlingar, vilket också är grundtanken i performativitetsteori. De här huvuddragen stöds alla av den intersektionella synen på kategorier såsom kön, ras och klass.

Genom att först identifiera återkommande diskurser, i mitt fall frames, i texten och sedan iaktta hur skaparen av texten använder sig av språket för att underbygga dessa diskurser kan man avläsa den mening som inte finns direkt utskriven. De olika diskurserna stöder ofta också varandra och texten skapar därmed ett enhetligt budskap (Granholm 2004, 199–202). Jag har i mitt material identifierat ett antal återkommande diskurser, exempelvis hur vissa ord lägger en "annan" stämpel på förövaren. Jag har sedan identifierat de delar som underbygger dessa diskurser och analyserar hur de interagerar med varandra för att skapa en social verklighet. Det gör jag genom framing.

4.2 Framing

Ett av de mest direkta sätten som journalistiska medier påverkar läsaren är genom så kallad *news framing*, sättet som man presenterar en nyhet på. Det finns ingen godtaggen översättning till svenska och eftersom jag inser att översättningen "inramning" inte

reflekterar vad det handlar om kommer jag i avhandlingen använda mig av det engelska ordet. Framing bör inte förväxlas med begreppet vinkling, även om de beskriver liknande processer. Vinkling inom journalistiken innebär att man frågar sig själv ”vad är grejen?”. Det handlar alltså om att reflektera kring vad som är det intressanta i historien och sedan hänga upp hela rapporteringen på just den detaljen. Vinkling handlar oftast om själva texten och berättandet. All journalistisk rapportering utgår från en medveten vinkling, för utan en vinkling blir rapporteringen bara en osammanhängande text utan poäng.

Framing är också nödvändigt för att göra om lös information till en nyhet och ett sätt att strukturera och presentera fakta. Till skillnad från vinkling, som alltid är ett medvetet beslut hos journalisten, ser jag framing som någonting som även kan ske omedvetet hos journalisten. I framing ingår inte bara texten, utan alla element i artikeln. Man kan dela in framing-processen i *frame-building*, som analyserar hur journalisten bygger upp sin nyhetsrapportering, och *frame-setting*, som handlar om interaktionen mellan den frame som finns i texten och den tidigare kunskap som mottagaren har. Framing används för att definiera problemet, hitta orsaker som ligger bakom och föreslå åtgärder. (de Veese 2005, 52–53). I min avhandling fokuserar jag i huvudsak på *frame-building*, eftersom det är den journalistiska processen jag vill analysera, och inte mottagaren.

Samhällsvetaren Dietram Scheufele (1999) bygger vidare på en indelning av frames i oberoende och beroende variabler genom att definiera frågor som borde ställas i relation till framing. Den beroende framen påverkas av olika faktorer då den skapas eller modifieras. Då man undersöker oberoende frames är det oftast fråga om vilka typer av effekter som den framingen åstadkommer. Då det handlar om mediernas frames som beroende variabler bör man fråga sig vilka faktorer som påverkat journalisten då framen byggts upp och hur de processerna fungerar. Det finns fem typiska faktorer som används i analys av journalistens utgångspunkt: sociala normer, krav från arbetsplatsen, intressegruppers krav, journalistiska rutiner och journalistens egna ideologiska värderingar. Då det handlar om oberoende frames bör vi fråga oss vilka typer av frames som påverkar publikens uppfattning av problemet. (Scheufele 1999, 107–9).

För att bygga upp en frame använder journalisten sig av språket, foton, rubriker, citat och andra delar av nyhetsrapportering. Genom att identifiera olika frames som använts i en artikel eller annan rapportering, kan man analysera journalistens bakomliggande processer och budskap. Man pratar om episodisk och tematisk framing, där den episodiska framingen framställer något som ett sporadiskt, isolerat händelseförlopp medan den tematiska framingen granskar kontext och ser på händelsen i ett bredare perspektiv (Ghosh 2019). Rapportering kring våldtäkt och andra typer av våld mot kvinnor faller ofta under den episodiska framingen. Här kan man se att framing som begrepp är väldigt lika diskurs, men att framing är specifikt för journalistiska texter. Därför kan en journalistisk text använda sig av flera olika frames.

Genom framing kan journalisten välja vissa delar av storyn som hen speciellt vill fokusera på och därmed skapa kopplingar som leder till vissa tolkningar och bedömningar (Pennington & Birthisel 2016). Bullock (2007, refererad i Dunne, Breen et al. 2017) identifierar tre typiska frames som används av medier då det rapporteras om våld mot kvinnor. Dessa är en torr och opersonlig framing som fokuserar på myndigheter eller rättssystemet, en framing som identifierar offret och förövaren som ”annorlunda” samt en framing som ser våld mot kvinnor i en bred helhetsbild och diskuterar påverkan i samhället och på vänner och familj. Här sammanfaller den tredje framen med den ovannämnda tematiska framingen. Ahmad (2019) identifierar två frames i sin analys av våldtäktsrapportering i indiska tidningar: offer, där man beskriver händelsen från offrets synvinkel och sympatiserar med offret samt förövare, där man istället utgår från förövarens synvinkel. Jag använder mig både av dessa redan identifierade frames och identifierar frames som är specifika för mitt material.

5 Material

Mitt material består av 92 tidningsartiklar och webbartiklar från finlandssvenska medier. Artiklarna är av olika genrer: bland annat korta notiser, personporträtt och djupgående analyser. I mitt material har jag identifierat några stora våldtäktsfall som det skrevs många artiklar om, medan andra fall bara omskrivs en eller två gånger. Artiklarna är publicerade mellan åren 2005 och 2019 och kommer från tidningarnas egna webbplatser, webbplatsen Pressreader och Retrievers mediearkiv. Artiklarna som

mitt material består av är från tidningarna Hufvudstadsbladet (HBL), Västra Nyland (VN), Östnyland (ÖN), Åbo Underrättelser (ÅU) och från Svenska Yle. Sökord jag använde mig av är *våldtäkt*, *sexualbrott*, *sexualbrottshärva*, *sexbrott*. Samma sökord användes på Svenska Yles webbplats.

Angående materialet hämtat från Svenska Yle är det värt att komma ihåg att Svenska Yle under det tidiga 2000-talet satsade mest på radio och tv, medan skrivna (webb-) artiklar sågs som en andrahandsprodukt. Därför är de tidigare artiklarna i form av en kort notis, medan de blir allt utförligare och mera resurssatsade närmare nutid. Före internet blev en del av vardagen producerade Svenska Yle inte alls något skriftligt material utan fungerade enbart som radio- och tv-media.

I min insamling av material valde jag medvetet bort artiklar skrivna av utländska nyhetsbyråer eftersom de inte nödvändigtvis reflekterar de finlandssvenska språkbruk och värderingar jag analyserar i min avhandling. Några artiklar som krediteras både till en finländsk nyhetsbyrå (STT, SPT, FNB) samt den svenska nyhetsbyrån TT och en tidning har jag valt att inkludera, eftersom det berättar att artikeln har bearbetats i Finland och därför speglar värderingarna i vårt land.

6 Analys

Då jag gått igenom mitt material lade jag märke till flera återkommande diskurser som tar sig uttryck i vissa frames. Mitt analyskapitel är indelat i underkapitel enligt dessa. Jag börjar med att analysera hur elementen i nyhetsrapporteringen används för att ge betydelse och går sedan in djupare på en språklig analys för att se hur maktstrukturer konstrueras genom olika frames. Jag stöder min analys på Butlers performativitetsteori, Halls teori om representation och stereotyper samt intersektionalitetsteori.

I min framinganalys använder jag mig både av andra forskares frames och identifierar egna frames som är specifika för mitt material. De tidigare identifierade frames jag använder mig av är Ahmads (2019) offer- och förövarframe samt Goshs (2019) episodiska och tematiska frames.

6.1 Layout: rubrik, ingress och bild som betydelskapande element

Ett sätt som tydligt visar vad som ska uppfattas som viktigt i nyhetsartikel är rubriken och det som inkluderas i ingressen. Rubriken är rent konkret det som är störst och har som uppgift att fånga läsarens första intresse. Tryckta tidningar har ofta kortare rubriker eftersom de måste rymmas in i layouten. På internet kan rubrikerna däremot vara långa. Tidningar har ofta två versioner av rubriken: en för webb och en för den fysiska tidningen. I den tryckta tidningen fungerar rubriken tillsammans med ingressen som finns direkt under samt med bilden och bildtexten. Då internet blev mera utbrett och webben blev viktig för nyheter skedde ett skift i hur rubriken utformades. Förr var de korta och slagkraftiga (exempelvis HBL 15.8.2006: Lärare åtalas för 800 sexbrott) medan de i dag är längre och mera beskrivande (exempelvis Svenska Yle 12.2.2018: Företag som ordnar abikryssningar kräver övervakare – men vet inte vem som övervakar). Det här märks tydligt då man jämför artiklar från olika år. Rubrikerna i dag kan ibland vara den enda information en läsare får, då artikeln exempelvis dyker upp i ett flöde på sociala medier. Då är det viktigt att den fångar läsarens uppmärksamhet, eftersom tidningarna behöver klick på sina artiklar.

Ett sätt att dra uppmärksamhet till artikeln är att väcka medlidande genom rubriken. Rubriken för en artikel om ett våldtäktsfall i Kajsaniemiparken i Helsingfors är ”Våldtagen får vänta på rättvisa” (HBL 29.1.2005). Rubriken är skriven på ett sätt som skapar dramatik och väcker medlidande för offret. Samtidigt tar den bort ansvaret och fokus från de som verkligen gjort något fel, det vill säga gärningsmännen. Ett annat viktigt sätt att väcka intresse är artikelns ingress, alltså den sammanfattning som inleder artikeln: ”Den trettonåring som våldtogs i Kajsaniemiparken på skolavslutningen får vänta länge innan våldsverkarna ställs inför rätta. Utredningen fördröjs av att en de misstänkta männen har gått under jorden.” (ibid.).

Ingressen går i samma ton som rubriken. Genom att inleda med offrets ålder och fortsätta med att poängtera hur tragiskt det är att hon får vänta innan förövarna ställs inför rätta. Genom att använda sig av ordet våldsverkarna, betonas ytterligare att det handlar om våld, och genom att fortsätta med att berätta att det här beror på att en av männen ”gått under jorden”, dramatiseras saken ytterligare. Artikeln kan alltså läsas som ett sätt att erbjuda en dramatisk historia, där offrets unga ålder används som en

viktig faktor. Jag gör en vidare analys av ålderns dramatiska betydelse i kapitel 6.3.1 Minderåriga och äldre offer.

Den bild som inkluderas i en artikel om våldtäkt sätter också tonen för hela artikeln. Då det handlar om en pågående utredning föreställer artikelns bild nästan alltid en anonym polis, exempelvis fotad bakifrån eller en närbild polisuniformens text eller logo. I artiklarna som handlar om rättegångar är det ofta en bild på den domstol där fallet har behandlats. Då en dom fallit och kommenteras av någon forskare, är det oftast en bild på den intervjuade. I några få fall är bilden av den plats där våldtäkten skett. Ett exempel som sticker ut i materialet är den artikel som behandlar ett våldtäktsfall som skett i en gränd i Vasa centrum (Svenska Yle 12.3.2018). Huvudbilden är en bild på gränden, tagen kvällstid så att det är nästan helt mörkt bortsett från några gatlyktor som kastar ett skumt sken över gatan. Med sitt mörker ger bilden en osäker ton åt artikeln. Det ser ut som en farlig gränd som man inte skulle vilja gå in i. På så sätt kan man avläsa en dramatisk effekt, det är en bild av en mörk brottsplats.

En annan artikel från Svenska Yle (24.2.2016) om en misstänkt våldtäktsman i Jakobstad som släppts fri i väntan på rättegång har en suddig bild av gärningsmannen, tagen av en övervakningskamera. Redan i ingressen går att läsa att det var på basen av denna bild som mannen identifierades, men den bild som läsaren ser är så gryning att man knappt kan se siluetten av en man. Bilden är högsta antagligen den bild som polisen skickade ut till medierna då man eftersökte mannen och man ville ha in tips från eventuella vittnen. Därför kan man fråga sig vad poängen är med att publicera bilden nu, då han redan identifierats och förhörts? En artikel med en suddig bild för förövaren är mera trolig att fånga läsarens intresse, än en illustrationsbild på polislogon eller en byggnad.

6.2 Gränsdragningar

Genom att inkludera vissa detaljer och lämna bort andra, har journalisten makten att forma hur allmänheten uppfattar fallet. Med hjälp av språket kan journalisten också skapa olika gränser: mellan oss och dem, skyldiga och oskyldiga, vanligt och ovanligt. Enligt Hall (1997, 17–18) använder vi oss sedan av likheter och skillnader för att koppla ihop eller skilja grupperna. Brott, och speciellt känsliga brott, har en speciell jargong inom journalistiken. Journalister måste vara försiktiga så att ingen anklagas

innan någon dom fallit. Därför talar man ofta om påstådda eller misstänkta våldtäkter, poängterar att offer och gärningsman varit bekanta från förut samt använder värderande ord som anföringsverb.

I en artikel (HBL 29.1.2005) får en intervjuad polis anförings verbet ”beklagat” då han uttalar sig om att våldtäktsfall inte får högre prioritet för att offret är ungt. Det här är en tolkning som journalisten har gjort och genom den tolkningen skapar journalisten en sanning där polisen ses som bunden av rådande bestämmelser. Polisen framställs som att han gärna skulle snabba upp utredningen, men inte kan göra det. Här används en urskuldande frame: skulden läggs alltså på försvunna gärningsmän, medan polisen framstår som en av ”oss” och beklagar sig över att det tar länge att utreda fallet. Man kan också läsa det här som ett sätt för journalisten att försöka upprätthålla en god relation med polisen som instans, i utbyte mot framtida intervjuer (jfr Greer 2003).

Då samma polis uttalar sig om hur en av gärningsmännen i våldtäktsfallet försvunnit, använder han sig av formuleringen ”sådana där gossar brukar åka fast förr eller senare” (HBL 29.1.2005). Greer (2003, 45–46) menar att mediernas gränsdragning skapar en social solidaritet mot en gemensam fiende som bryter mot samhällets normer. I det här fallet handlar det om våldtäktsmän. Begrepp såsom ”yngling”, skulle ”gossar” knappast användas i en kontext som inte handlar om unga män som begår brott. Här används en vi-frame, där man starkt betonar skillnaden mellan oss och dem. På så sätt gör man en typ av gränsdragning mot kriminella, de är inte våra pojkar utan ”de andra” pojkarna, de är gossar och ynglingar som inte ses som välkomna i vårt samhälle. Stereotypen av en manlig brottsmisstänkt konstrueras som en annan (jfr Hall 1997).

Ett av de mest omskrivna fallen som inkluderas i mitt material är fallet med en gruppvåldtäkt i stadsdelen Mosabacka i Helsingfors år 2015. En grupp män, fyra minderåriga och en myndig, trakasserade en kvinna på ett lokaltåg, följde efter henne då hon steg av och våldtog henne. Det som speciellt chockade allmänheten var att gärningsmännen fick så låga straff och att den publicitet fallet fått var en faktor i domen. Kring fallet skrevs också en hel del artiklar kring strafflängd för våldtäkt och hur invandrare påverkas av rasistiska efterföljder. Fallet omskrevs i HBL första gången den 13 mars 2015, och då omnämns förövarna som fem 15–18-åriga pojkar som alla misstänks för grov våldtäkt. Genast i denna första artikel stämplas våldtäkten som

”ovanlig”. Polisens utredningsledare uttalar sig om att det inte är ofta som förövare och offer är obekanta med varandra och att brottet begås utomhus.

Det är redan ovanligt att gärningsmännen inte känner offret och begår brottet utomhus. Det är också ovanligt att parterna är nyktra och ännu ovanligare att gärningen begås av flera personer. (HBL 13.3.2015)

Mellan raderna kan man läsa definitionen av en ”normal” våldtäkt: den sker i berusat tillstånd, i hemmet och av någon offret känner. Statistiskt sätt stämmer den uppfattningen av våldtäkt. I de flesta fallen av våldtäkt är förövare och offer bekanta från förut och våldtäkter på offentliga platser är ovanliga (ÅU 19.7.2016, Svenska Yle 29.1.2016). Speciellt då diskussionerna kring asylsökande och våldtäkter går heta, brukar medierna publicera artiklar som behandlar myterna kring våldtäkt. Det här kan man koppla till teorin om det ideala offret. Enligt Nils Christie (2001) är det ideala offret då det handlar om våldtäkt en ung kvinna som är nykter och oskuld, och bär ”anständiga” kläder. På väg hem blir hon nedslagen av ett okänt ”monster” som våldtar henne. I kontrast är ett icke-idealt offer en full kvinna på väg hem från en bar tillsammans med en manlig vän som hon erbjuder sovplats åt (Christie 2001, 48–50). Här är den underliggande definitionen av en normal våldtäkt i konflikt med det ideala offret och den ideala gärningsmannen. Medan ett idealt offer är svagt och befinner sig på en oskyldig plats (dagtid) där hon blir våldtagen av ett okänt monster (Christie 2001, 47), är en normal våldtäkt en som sker i hemmet och utförs av någon man känner. Då blir offret för en normal våldtäkt ett icke-idealt offer.

Artikeln i ÅU (19.7.2016) har rubriken ”Buskvåldtäkterna verkar inte ha ökat”. Genom ordvalet buskvåldtäkt vill man genast ge en bild åt läsaren av en mystisk man som hoppar fram bakom en buske i en park, och därmed skapar det ideala offret. Artikeln har ingen direkt koppling till något våldtäktsfall, utan fungerar som en översikt över hur de ”normala” våldtäkterna ser ut och vem det är som begår dem. Här används en buskvåldtäktsframe. Buskvåldtäkter är ovanligare, men inkluderar ett idealt offer och lockar därför flera läsare. Artikeln på Svenska Yle (29.1.2016) vill däremot reda ut ifall folk är mera benägna att anmäla en typ av våldtäkt än någon annan, eftersom bara var fjärde våldtäkt anmäls till polisen. I artikeln förklaras också att det som kommer upp i medierna är de våldtäktsfall som skett på allmän plats och det leder till en förvrängd bild av verkligheten för många. Det beror på att de offren enligt Christies

teori om det ideala offret har legitim offerstatus och då är det lätt att rapportera om dem.

Drygt ett år senare, i samband med #metoo-rörelsen, publicerar ÅU (30.11.2017) en kolumn där journalisten beskriver hur berättelserna som kommit fram i samband med rörelsen nästan aldrig handlar om buskvåldtäkter. Våldtäkterna sker i hemmet och begås av vänner och bekanta. Journalisten påtalar hur skadlig den felaktiga bilden av våldtäkt är och att det behövs en diskussion kring övergrepp i hemmet, på jobbet och bland vännerna. Det som saknas är en diskussion kring varför den uppfattningen envist dröjer sig kvar. Samtidigt är de mest omskrivna våldtäktsfallen i mitt material nästan uteslutande de som begåtts av invandrare och asylsökande. I den rapportering kring buskvåldtäkter där inga utlänningar är inblandade skapas ingen koppling mellan våld och den sociala kontext den utförs i, exempelvis finländsk kontext och den tradition av våldskultur vi själva har (jfr Keskinen 2011b). Enligt Halls (1997) konstruktivistiska representationssystem har det byggts upp en mening där konnotationen av begreppet buskvåldtäkt betyder våldtäkt som begås av utlänning.

I mitt material ser man att journalisterna på individnivå är medvetna om hur viktigt det är att slå hål på myterna kring våldtäkt. Men det är ändå till stor grad medierna själva som är ansvariga för den felaktiga bilden av våldtäkter som många har i dag. Då medier till största del publicerar material kring buskvåldtäkter, byggs det upp en bild av de våldtäkterna som den "normala" våldtäkten och det kan leda till att personer som utsätts för vad som uppfattas som onormala våldtäkter inte anmäler dem till polisen. Ändå bekräftas myterna kring våldtäkt i medierna inte bara av vilka fall som rapporteras, utan också indirekt genom ordval. På Svenska Yle (19.9.2013) skriver en journalist att "Esbopolisen utreder en våldtäkt som ska ha ägt rum mitt på ljusan dag i Olars i söndags.". Här är det alltså förvånande att det hävdas att våldtäkten skett under dagen. Att journalisterna själva har en personlig medvetenhet räcker alltså inte, utan det måste speglas i vilka fall som man skriver om och i hur fallen rapporteras.

I Mosabackafallet från 2015 dömdes tre av männen till villkorligt fängelse. Eftersom tingsrätten inte ansåg att brottet var grovt fick de bara villkorligt straff. I samband med en artikel då första domen fallit uttalar sig en professor i straffrätt om hur tingsrätten formulerat domen:

Hon tycker att tingsrätten borde ha fokuserat på varför fallet handlar om en våldtäkt och inte lägga all tyngd på att berättiga varför brottet inte var grovt. (HBL 24.6.2015)

Här står medierna på offrets sida, och väljer att vinkla rapporteringen på ett sätt som antyder att offret blivit orättvist behandlat då gärningsmännen inte straffas tillräckligt hårt. Då fallet gick vidare till hovrätten skärptes domen, eftersom de ansåg brottet som grovt. Då publicerades artiklar kring motiveringarna som domen innehöll, tillsammans med detaljer kring våldtäkten och hur det anses som grovt. Här förs en samhällsdiskussion på bekostnad av en våldtagen kvinnas erfarenheter.

Ibland skiner en misstro mot offret igenom, eftersom medierna antyder att våldtäktsberättelse alltid ska misstros. Kvinnan får en passiv roll och man använder sig av formuleringar som misstänkt våldtäkt. I vissa artiklar låter det ändå som att det handlar om tur eller en slump att förövaren dömts: "Båda parterna gav mycket motstridiga versioner av händelseförloppet, men rätten valde att sätta tilltro till kvinnan." (HBL 13.12.2005). Utgångspunkten är inte att någon blivit våldtagen och nu ska gärningsmannen hittas, utan att något oklart har skett och det ska utredas. Här används en passivitets-frame, där händelser bara verkar rulla på utan några egentliga aktiva parter. En liknande formulering kan man läsa i ett fall där det skett en gruppvåldtäkt och journalisten har intervjuat polisen som ansvarar för utredningen och skriver att "[...] tror att man nu kan bilda sig en uppfattning om vad som egentligen hände." (HBL 2.7.2005). Man utgår ändå från att den information offret gett kanske inte är sanningsenlig. Samtidigt är media på många sätt med och aktivt jobbar mot våldtäktsmyter genom att publicera statistik och debattartiklar.

Medierna skapar ett flertal gränser inom våldtäktsrapporteringen genom att konstant debattera skillnaderna mellan grov och lindrig våldtäkt, normal och onormal våldtäkt. Gränsdragningar sker också genom ordvalen för förövare och offer. I tidningsartiklar kring Mosabackafallet omnämns förövarna inte början av processen som pojkar, sedan som ungdomar (HBL 13.3.2015) och senare i rättsprocessen som unga män (HBL 1.7.2016). Här försvinner den oskuldsfullhet som förknippas med ordet pojkar och ersätts av ord så som ungdomar och ynglingar (HBL 12.4.2016). Begreppet ynglingar aldrig används i princip aldrig i medier utom då det handlar om män som misstänks för brott. Det här kan kategoriseras under vi-ramen, eftersom det placerar förövarna i

en situation som ”andra”. I en av artiklarna omnämns männen som ”unga ynglingar” (HBL 5.7.2015). Förutom att det ren grammatiskt är ologiskt, säger det något om den laddning som tillskrivits ordet yngling. Det har frångåtits sin tidigare betydelse kring ålder, och avser nu en man som misstänks för brott. I sin användning av ordet könar medierna brotten.

I mitt material sker också ofta en flytt av fokuset. ”Från början var åtta män misstänkta för våldtäkten som en 45-årig kvinna utsattes för.” (Svenska Yle, 3.2.2015a). Det är alltså inte åtta män som våldtagit en kvinna, utan en kvinna har blivit utsatt för våldtäkt. Det här är en del av passivitets-ramen och visar var fokuset ligger. I fallet med våldtäkten i Kajaniemi-parken kan man också läsa att ”Festen urartade och flickorna våldtog” (HBL 30.3.2006). Det finns ingen aktiv förövare med i bilden som målas upp, utan våldtäkter bara händer av sig själv. Inom ramen förekommer en mängd olika omskrivningar av våldtog: bland annat våldförde sig på, antastade, förgrep sig på. Trots att dessa är aktiva begrepp, inkluderar jag dem i passivitets-ramen eftersom de fungerar som ett sätt att suddas ut gränsen mellan offer och förövare. Det är inte en man som våldtog en kvinna, utan kvinnan blev våldtagen eller antastad. Då försvinner de tydliga rollerna och alla blir istället bara ”inblandade personer”.

6.2.1 Rasifiering av förövare

Speciellt starka gränser dras i mitt material mellan resten av samhället och gärningsmän som är invandrare eller på annat sätt rasifierade. Om man läser diskussioner på internet där det diskuteras huruvida det är relevant att nämna förövares eller misstänkta förövares nationalitet eller etniska ursprung, är ett argument som återkommer att det är nödvändigt för att polisen ska kunna få in relevanta tips. Ifall det stämmer, skulle alltså identifiering av nationalitet eller rasifiering endast i mitt material förekomma i de artiklar där polisen eftersöker tips och ögonvittnen. Så är inte fallet, utan att på olika sätt markeringarna förekommer i artiklar på alla stadier: tipssökande, under rättegången och efter fälld dom.

I Åbo Underrättelser (30.8.2016) vill polisen ha in tips angående en man som eventuellt sexuellt antastat folk kring Hallis i Åbo. Mannen beskrivs som ”mörkhyad med afrikansk bakgrund.” Ifall man ser mannen vill polisen att man ska ringa nödnumret. Hur avgör man bakgrund baserat på en observation? I mitt material

förekom det endast en gång att en förövare omnämndes rent ut som ljushyad (Svenska Yle 25.7.2016). Däremot förekom beskrivningen mörkhyad flera gånger. Medier använder sig även av andra indirekta sätt att markera rasifiering, exempelvis genom att beskriva att mannen pratade dålig svenska (Svenska Yle 7.2.2016), bruten engelska (Svenska Yle 21.4.2015) och ”talade finska med utländsk brytning” (Svenska Yle 23.3.2015). Det här sättet att omskriva förövare är en rasifieringsframe. I sin forskning kring tre våldtäktsfall i Uleåborg fann Suvi Keskinen (2011a) ett liknande språkbruk i tidningarna hon analyserade och de här diskussioner blev en plats för debatt kring vem som hör hemma i landet, vem som får inkluderas och vem som exkluderas.

Ibland framgår inte nationalitet direkt ur domen som artikeln baserar sig på, utan reportern som skrivit artikeln har hittat informationen genom andra källor. I en artikel (Svenska Yle 24.2.2014) lyder en mellanrubrik ”Mannen är asylsökande” och ett stycke under rubriken inleds med meningen ”Mannen är enligt Yles uppgifter asylsökande från Irak.” vilket hänvisar till att uppgifterna har fått på annan väg än från domslutet. Det här är också en del av rasifieringsramen. Journalisten har ansett det vara tillräckligt viktigt för att söka fram den informationen på annan väg, och dessutom inte avslöja källan. Att de poängterar att det är Yles egna uppgifter antyder också att det är information som andra medier kanske inte ännu fått reda på och ses därför som extra värdefull.

I en annan artikel på Svenska Yle (14.1.2016) kan man läsa: ”Enligt polisen har gärningsmännen i samtliga övergreppsfall som kommit till deras kännedom varit av utländsk härkomst.” ”Tre av männen är från Irak, en från Syrien” (Svenska Yle 9.3.2016) står det i ingressen på en artikel om åtal som väckts för en våldtäkt på järnvägsstationen i Helsingfors. Vad menar man med alla dessa omskrivningar och synonymer? Att personen inte är född i Finland? Inte har finländskt medborgarskap? I förlängning hävdar jag att man vill signalera att de inte är en del av vårt finländska samhälle, inte har kunskap om våra lagar och normer och helt enkelt inte passar in. Det kan jämföras med Keskinen (2011a), som fann att mediernas rapportering kring våldtäkterna i Uleåborg fungerade som ett sätt att definiera landets och kulturens gränser och vem som får hör hemma här. Applicerar man Willcoxs (2005) teori om ras och brottslighet på mitt material, där svart (och rasifierad) manlighet antas vara starkt sammankopplad med aggressivitet och brott, kan bara det faktum att den misstänkte ses som rasifierad vara en orsak till att han ses som naturligt skyldig till brottet. Då

den gränsen dras, är det lätt för vita i vårt land att fortsätta in på nationalistiska tankesätt om att utlänningar kommer hit och våldtar ”våra” kvinnor. Då konstrueras en diskurs där utländska män ses som ett okänt hot utifrån, och samtidigt ett hot inifrån i form av asylsökande (jfr Keskinen 2011a, 18).

I maj 2004 våldtogs en 13-årig flicka i Kajsaniemiparken i Helsingfors. Gärningsmännen var fyra män, en minderårig och resten i åldern 18–25. Till en början är de bara ”misstänkta gärningsmän” (HBL 29.1.2005), men i senare artiklar omnämns de som somaliska män eller bara somalierna (HBL 30.4.2005 & 30.3.2006). Även gruppvåldtäkten från 2015 som skedde i Mosabacka i Helsingfors begicks av invandrare. Mosabackafallet omskrevs väldigt mycket i medierna (totalt 20 artiklar med direkt koppling till fallet) och ledde till en mängd medierapportering kring invandrare, sexbrott och kriterier för grov våldtäkt. Man publicerade också namnet på förövarna, vilket i det här fallet är en del av rasifieringsramen eftersom namnet inte är finländskt. I mitt material förekom bara ett par fall då man valt att publicera namn på förövare. Då domen fallit får man i princip publicera namn, men det är ett beslut som tas inom redaktionen. Att någon media publicerat en förövars namn betyder inte automatiskt att alla gör det. Enligt journalistreglerna är det ett beslut som måste tänkas över:

30. Även då offentligt material publiceras bör man iaktta skyddet för privatlivet. Allt offentligt material är inte nödvändigtvis publicerbart. Särskild försiktighet bör iakttas då man behandlar frågor som rör minderåriga.

31. Namn, bilder eller annat material som identifierar en person som dömts för brott kan publiceras, såvida det inte med beaktande av den dömdes ställning eller gärning är klart oskäligt. När det gäller att avslöja identiteten för en minderårig eller otillräknelig ska man vara särskilt restriktiv.

32. När man hanterar uppgifter som leder till identifiering är det skäl att vara försiktig så länge det gäller misstanke om brott eller åtal.

33. Uppgifter om gärningsmän, åtalade eller misstänkta bör i allmänhet inte publiceras om de avslöjar offret för ett särskilt känsligt brott.

Här betonas att minderåriga skyddas speciellt, även då de handlar om förövare. I Mosabackafallet valde HBL att publicera namn på den myndiga förövaren, även om det fanns minderåriga bland förövarna. Namn på de minderåriga publicerades ändå inte, helt enligt reglerna. Däremot omnämns förövarna aldrig som invandrare eller somalier i HBLs rapportering kring fallet, utan alltid som unga män eller dylikt. Det

enda sättet som rasifiering kommer fram i deras direkta nyhetsrapportering är via namnet. Domslut och rättegångar är i regel öppna för allmänheten, vilket betyder att största delen av den information medierna publicerar finns att tillgå andra vägar. På Tingsrätternas hemsida (11.7.2019) kan man läsa att om en rättegång är uppgifter för identifiering av personer alltid är offentliga, med vissa undantag:

Domslutet och de tillämpade lagrummen kan inte förordnas att hållas hemliga utan de är alltid offentliga. Domstolen kan dock bestämma om hemlighållande av målsägandens identitet i brottmål som gäller omständigheter av synnerligen känslig natur i målsägandens privatliv. Exempel på detta är t.ex. till sexualbrott. Under vissa förutsättningar kan det förordnas att även en asylsökandes identitet ska hemlighållas.

Det här gäller målsägande, alltså offret. Det är oklart exakt vilka förutsättningar som krävs angående asylsökandes namn, men det finns alltså en chans till ett beslut att det ska hemlighållas. Det här fungerar i samspel med regel nummer 30: trots att något är offentligt betyder det inte att medierna ska publicera det. Ett journalistiskt beslut om att publicera namn är inte något som tas lättvindigt, utan det involverar många faktorer kring lagar och journalistreglerna.

Även om HBL inte inkluderar rasifierande ord i sin rapportering kring Moasbackafallet, publicerar de senare en personintervju med en somalisk ungdomsledare som fått mycket uppmärksamhet efter att hon gått ut med uttalandet att "Finlands somalier som grupp borde fördöma gruppvåldtäkten i Mosabacka." (HBL 15.6.2015). Artikels rubrik är "Vi måste prata med varandra" och ungdomsledaren uttalar sig om att somalier och finländare sist och slutligen är ganska lika och därför borde ha bättre kommunikation. Även Svenska Yle har en artikel med en somalier som får försvara hela sin folkgrupp (Svenska Yle 23.6.2015b). Den intervjuade har ett tidigare år blivit tilldelad priset Mr. Invandrare och även han förespråkar mera kontakt mellan finländare och somalier. Även om artiklarna har en god avsikt, signalerar de bara ytterligare att somalier inte är finländare och att finländare inte är våldtäktsmän, då människor får sina stereotyper bekräftade (jfr Keskinen 2011a).

Den 25 juni publicerar HBL också en ledare om domen där skribenten argumenterar för att det inte finns en våldtäkt som inte är grov. Skribenten diskuterar också gärningsmännens invandrarbakgrund och effekter av det:

Offentligheten kring våldtäkten har varit massiv och i och med de lindriga domarna drog något av en lynchvåg över sociala medier då domstolens beslut kungjordes. De som skriker högst är de som gör det med rasistiska förtecken då gärningsmännen är somalier, andra generationens invandrare. Det är inte bara gärningsmännen som kommer att få leva med sitt brott också efter domstolens beslut, brottet och uppmärksamheten sätter en oerhörd press på hela det somaliska samfundet och andra minoriteter i vårt land. De lindriga domarna spär på främlingsfientligheten i de läger där man redan sedan tidigare anser att utlänningar kommer till Finland för att utföra brott de inte kommer att dömas för. (HBL 25.6.2015)

Det här faller under granskande opinionsjournalistik, då ledaren används som ett sätt att driva en agenda med hjälp av fakta från ett fall (jfr Strömbäck 2003). Skribenten argumenterar både för en skärpt klassificering av våldtäkt som grova och mot de rasistiska diskussioner som uppstår i kölvattnet av brott som begåtts av invandrare. Här använder skribenten en dubbel försvarsframe, där hen försvarar både ”oskyldiga” invandrare och våldtäktsoffer. Samtidigt påminner skribenten om att det bara finns ett egentligt offer: kvinnan som våldtogs. Ledarskribenten tar alltså starkt ställning för offret, och håller med experterna om att straffet borde vara svårare. Genom att basera den åsikten på åklagarens och en professor i straffrätts utlåtande, motiverar skribenten sin syn på domen och ger sina argument mera tyngd än om skribenten endast själv skulle ha uttryckt missnöje över domen. Samtidigt tar hon upp den diskussion kring rasism och invandras brott som uppkommit i svallvågorna.

Genom försvarsramen i opinionsjournalistiken som publiceras tar man starkt ställning mot tingsrättens beslut att inte klassa gruppvåldtäkten som grov. Det trots att medierna inte är tillåtna att försöka påverka domstolar eller andra beslutsfattare. Det nämns bland annat i journalistreglerna: ”Under rättegången ska journalister inte på ett otillbörligt sätt försöka påverka domstolens avgörande och inte heller på förhand ta ställning till skuldfrågan.” Journalister ska kritisera de som har makt, även domstolarna. Men samtidigt ska man inte påverka. Ledaren och insändaren är publicerad efter att domen i tingsrätten fallit, och kan således inte längre påverka den domen, utan är en kritik av en dom som av allmänheten uppfattas som orättvis. Opinionsjournalistiken blir ett sätt att göra motstånd (Leavy 2011, 7) mot indelningen i våldtäkt och grov våldtäkt. Opinionsartiklarna är i huvudsak en kritik av lagen och hur den är utformad kring tanken om att viss våldtäkt inte är lika hemsk som en annan, och inte en direkt kritik av domstolens beslut. En sådan kritik skulle enligt

Journalistreglerna inte vara tillåten. En fällande dom från Opinionsnämnden för massmedier (ONM) togs på basen av det ordval som journalisten i fråga använde sig av, som fungerade som ett ställningstagande i skuldfrågan i en rättsprocess:

Klaganden fäster uppmärksamhet vid följande mening i nyheten: ”Paret har frikänts i underrätterna trots att det är höjt över alla tvivel att någondera eller båda är skyldiga.” Vidare påpekas att verbet ”blåneka”, som använts i rubriken, inte bara betyder att neka hänsynslöst utan att det också används i betydelsen att neka mot klara bevis. Enligt klaganden fördömde journalisten i sin kommentar också kraftigt straffyrkandet, dvs. villkorligt straff. (ONM 5199/SL/13)

Förutom artikeln handlar anmälan också om en opinionsartikel som journalisten skrivit, där hen själv ifrågasatte domen. Här ses det att det är en opinionsartikel inte som en godtagbar ursäkt för att presentera starka åsikter i samband med rättsfall. Som journalist kan man inte skriva en artikel där man rakt ut hävdar att en dom är felaktig, oberoende genre på artikeln.

Varken HBL eller Svenska Yle skriver uttryckligen ut etniciteten för förövarna i Mosabackafallet, men det är ändå något som de antar att läsarna fått veta om från andra medier eftersom de publicerar varsin intervju med en person som får representera etniciteten somalier. Det här visar ändå på en bakomliggande journalistisk process, där redaktionerna medvetet inte har velat spä på den främlingsfientlighet som startats av andra tidningar då de publicerat namn och bild på alla förövare (publiceringen nämns i HBL 13.10.2017). Den här medvetenheten verkar ändå hänga ihop med den uppmärksamhet som det specifika fallet fått, eftersom det i annan rapportering förekommer rasifierande ord.

I och med all den kringrapportering (exempelvis Svenska Yle 26.6.2015, 23.06.2015a & X3M/Svenska Yle 24.6.2015) kring Mosabackafallet behandlas fallet i medierna utgående från en tematisk frame, till skillnad från den övriga rapporteringen i mitt material som till största del byggdes upp med en episodisk frame. Då det kommer till invandrare är medierna ivriga att se på den större bilden och inkludera statistik över invandrare och brott. Den tematiska ramen glöms lätt bort då det handlar om vanliga finländska män som våldtar. År 2014 begicks också en våldtäkt av invandrare och i artikeln inkluderas statistik kring asylsökande och brott:

Våldtäkten i Hesperiaparken var ett av de fall som fick mycket uppmärksamhet där asylsökande misstänktes för sexbrott. Enligt polisen misstänktes 25 asylsökande i hela landet för våldtäkter ifjol. Sammanlagt anlände 33 000 asylsökande till Finland ifjol. Våldtäkter på allmän plats är rätt ovanliga i Helsingfors. I fjol anmäldes till polisen 22 fall [...]. Samtidigt anmäldes över hundra våldtäkter som skett i privata utrymmen. (Svenska Yle 24.2.2014)

Även här läggs händelsen in i ett större sammanhang, eftersom journalisten vet vilka slutsatser läsare drar utgående från rapportering kring brott och asylsökande. Därför väljer journalisten också att inkludera hur många asylsökande som anlant, för att visa hur liten andel det är som begår brott, vilket fungerar som en del av försvarsframen. Någon liknande jämförelse skulle aldrig ske ifall gärningsmannen tilldelades en annan social grupp. Med hjälp av en intersektionell analys kan man här avläsa att utländska män ses som ideala förövare på grund av sitt kön och sin ras. Det här är naturligtvis en stereotyp, eftersom den baserar sig på en väldigt förenklad version av verkligheten (jfr Hall 1997). Om en etniskt finländsk lärare våldtar någon, inkluderas ingen statistik över brottsanmälda lärare i jämförelse med antalet anställda lärare i Finland. Det eftersom ingen antas dra slutsatsen att alla lärare våldtar, medan man antar att den stereotypen finns kring asylsökande. Det här sammanfaller med Dixons (2008) teori om hur behandlingen av ny information går enligt tidigare ihopkopplade roller.

Ett annat fall som fick mycket uppmärksamhet är en falsk våldtäktsanklagelse i Ylivieska. År 2015 (26.12 och 30.12) publicerade Svenska Yle två artiklar där den första berättade som en grov våldtäkt som utreds i Ylivieska, och sedan en artikel som informerade om att det var en falsk anklagelse som låg bakom. Den första artikeln av de två är en av de få artiklarna i mitt material som talar om en misstänkt våldtäkt som en konstaterad händelse: "Våldtäkten skedde nära stadshuset i Ylivieska natten till lördagen". Vanligen står det den misstänkta eller den påstådda före ordet våldtäkt då det handlar om fall som bara är i utredningsskedet. I en annan artikel framgår till och med av en rättelsetext i slutet att man efter publicering ändrat "våldtog" till "misstänkts ha våldtagit" efter att artikeln publicerats (Svenska Yle 9.7.2018). I Ylivieska-artikeln nämns också att männen är av "utländsk härkomst" och att offret är en kvinna född år 1991. Det står också att "Fallet kommenterades mycket på sociala medier." Liknande kommentarer förekommer ofta i rapportering kring sexbrott, speciellt de som begått av rasifierade personer. Det blir för reportern ett sätt att motivera rapporteringen, utan att specificera var exakt diskussionen ägt rum eller vad som sagts. Eftersom det sägs

ha diskuterats mycket någonstans, är det motiverat också för medierna att utreda saken, underförstått på ett mera objektivt och informerat sätt än det som syns i diskussioner på internet.

Våldtäkter som begås av asylsökande eller invandrare får snabbt mycket uppmärksamhet eftersom de begreppen genast kopplas ihop med rasifiering (Keskinen 2011a, 2011b). I slutet av 2015 våldtogs en 14-årig flicka av en 17-årig asylsökande och fallet fick så pass mycket uppmärksamhet att dåvarande stadsminister Juha Sipilä gick ut på Twitter och fördömde våldtäkten (Svenska Yle 24.11.2015). Sipilä höll också ett krismöte med dåvarande inrikes- och justitieministern om ökade oroligheter på asylmottagningar. I artikeln står också att "Enligt stadsministern har man vid flyktingförläggningarna försökt informera om hur man förhåller sig till kvinnor i Finland." (ibid.). Genom användningen av ordet försökt kan man avläsa att det inte ses som att man lyckats. Istället skapas en väldigt stark avgränsning mellan vi och dem, en vi-frame, där asylsökande porträtteras som helt ovetande om respektfullt beteende. Dom stämplas skarpt som "annan" i jämförelse med vita finländare och man för en diskussion kring huruvida de hör hemma i vårt land (jfr Keskinen 2011a).

Asylsökande får i materialet en tudelad bild. Å ena sidan ses de som väldigt naiva och ovetande, men och andra sidan ses de inte som pojkar och unga i lika stor utsträckning som vita förövare. Den här kluvenheten inom stereotyper är någonting Stuart Hall beskriver. Hall fann att svarta män stereotypiseras både som barnsliga och översexualiserade, som vildar och "Uncle Toms" (Hall 1997, 263). En artikel har rubriken "Ung man dömdes för våldtäkt" (Svenska Yle 9.2.2017) innehåller endast den informationen om förövaren att han var 18 då han våldtog en kvinna år 2013 och är då artikeln är skriven 22 år gammal. Inget nämns om ursprung. Men denna man blir alltså kallad en "ung" man trots att han är äldre än många av de asylsökande som döms för våldtäkt. Männerna i Mosabackafallet var mellan 16 och 18 år, men kallas i flera av artiklarna bara för männen (exempelvis i Svenska Yle 23.6.2015). Eftersom det inte avslöjas något ifall den 22-åriga mannen är vit, kan man inte här dra någon slutsats ifall det kan bero på rasifiering. Men det är en återkommande trend i mitt material att asylsökande eller andra rasifierade mera sällan ges den förmildrande omständighet som ung dumhet ses som i samhället.

6.3 Dramatisering och personifiering

Enligt Greers (2003, 23, 46) radikala läsning av nyhetsproduktion dramatiserar och personifierar journalisterna i sina artiklar för att få flera läsare och maximera inkomst för mediernas ägare. Det här kan bara appliceras på tidningarna som är beroende av inkomster från läsarna för att existera men inte på Svenska Yle som finansieras med skattemedel. I stället applicerar jag en pluralistisk läsning på Svenska Yles rapportering, då man personifierar för att lägga in händelserna i en redan existerande referensram hos läsaren (ibid.). Det är lättare att dramatisera ifall det finns en personifiering att utgå ifrån. Våldtäktsrapportering är en typ av rapportering där det konstrueras en starkt könad skillnad: kvinnor är offer och män är förövare och våldtäkt är ett "heterosexuellt brott" (jfr obligatorisk heterosexualitet, Butler 1988).

Könade roller finns inte enbart i offer- och förövarrollen. En könad personifiering får sin början redan före och i intervjutillfället. I de flesta artiklar i mitt material finns det könsstereotypiska roller hos intervjuobjekten: männen representeras oftast av poliser och åklagare, medan det oftast är kvinnor som uttalar sig i försvar för offer. Det är ofta kvinnliga professorer som forskat i brott som får uttala sig i våldtäktsfall, medan manliga poliser får berätta om utredningen. Det här kan till viss del skyllas på en ojämn könsfördelning inom exempelvis poliskåren eller domstolsväsendet. Ifall det är en viss manlig polis som har hand om utredningen är det naturligtvis han som måste uttala sig om man vill inkludera en kommentar av polisen. Men också reporterns vilja att lägga in mera arbete för att söka upp en intervjuperson som inte har en könsstereotypisk roll spelar en stor roll. Det är väldigt lätt att under tidsbrist följa det accepterade mönstret för rapportering kring sexbrott, istället för att hitta alternativa vinklar med andra intervjupersoner.

De här könsstereotyperna syns också i en artikel Svenska Yle (11.4.2014) angående säkerhet på färjorna mellan Finland och Sverige. Det är en manlig talesperson som beskyller kvinnor för att låta sig våldtas, medan två intervjuade kvinnor (en professor i straffrätt och Svenska Kvinnoförbundets ordförande) sedan får försvara alla kvinnor. Det kan man se i ljuset av ett historiskt perspektiv, då både offret och gärningsman som skyldiga ända in på 1900-talet (Edgren 2011, 145). I en artikel intervjuas också en abiturient som är på väg på en abikryssning om vad hon anser om säkerheten: "Det är både på båtarnas, abiturienternas och övervakarnas ansvar att våldtäkter inte sker.

Personligen är jag inte oroad och vi har inte talat om det i skolan.” (Svenska Yle 12.2.2018). Männens hörs sällan då det handlar om våldtäktsfall, annat än i polisroller eller inom rättsväsendet. Man kan fundera på hur ovanstående artikel skulle ha låtit ifall man frågat en manlig abiturient hur han och hans vänner ser på säkerheten på kryssningar

Ett tydligt sätt att skapa intresse i en artikel är genom en personifieringsframe. Genom att bygga upp en personlighet utan att avslöja för många detaljer, exempelvis genom att betona åldersskillnader, skapar reportern en mera dramatisk berättelse. Det här speglas i att det i flera fall enligt rätten blev ett grovt fall då gärningsmännen var mycket äldre än offret (exempelvis Svenska Yle 24.10.2018). Att skriva ”En medelålders man har dömts till fängelsestraff för våldtäkter på en ung flicka [...]” (Svenska Yle 17.6.2014) skapar just denna dramatiska skillnad. Ordet flicka betyder i sig redan ung, och att då inkludera att det handlar om en ung flicka gör att tankarna går till ett barn, och ett könat barn. Då man sedan inleder artikeln med att berätta om att föräldrarna kommit överens med mannen att flickan och hennes syster städar hos mannen och rastar hans hund och att mannen sedan våldtagit tolvåringen fyra gånger förstärks den dramatiska historien. Man spär ytterligare på med detaljer om att flickan varit mycket rädd för mannen och först vågat berätta om våldtäkterna efter år av terapi. Alla dessa delar av historien bygger upp personifieringsramen. Allt detta inkluderas först och i sista stycket kommer domen mot mannen fram. Det handlar om en ovanligt lång artikel, i fråga om sexbrott, och det är detaljerna som skapar dramatik som tar upp mest utrymme.

I jämförelse kan man titta på en annan artikel som behandlar en dom för våldtäkt. Den har rubriken ”Fängelse för våldtäkt” (Svenska Yle 24.5.2013) och är endast fem meningar lång. Man får veta att en man i Raseborg har dömts till tre års fängelse för våldtäkt samt andra brott och att alla detaljer i domen är hemligstämplade. Båda artiklarna handlar om en dom för våldtäkt, medan den kortare av dem innehåller så lite information som möjligt. Då avgörandet gjorts att det här är tillräckligt information för att skriva och publicera en nyhetsartikel, varför gör man då valet att inkludera så mycket information i artikeln om tolvåringen? Handlar det då ännu om journalistik i fråga om den längre artikeln, ifall den nödvändiga samhällsinformationen kan inkluderas i endast några meningar men man väljer att fortsätta bre på? Inkluderingen av extrema detaljer är vad Edgren (2011, 155–156) benämner som erotisering inför

den manliga blicken, vilket i förlängning leder till en normalisering av sexuella övergrepp och av inkluderingen av detaljer.

Dramatisering kan ske genom inkluderande av brottets detaljer, personifieringar, eller bara en dramatisk berättelsestil. Att skriva ”Kvinnan var på väg hem från Flow-festivalen lördag kväll vid midnatt då våldtäktsmannen slog till.” (Svenska Yle 14.8.2012) är betydligt mera troligt att väcka intresse hos läsaren än om reportern skriver att en man våldtog en kvinna i lördags. Dramatisering och personifiering väcker också en identifiering hos läsarna. När man läser att våldtäktsmannen slog till vid midnatt skapas en inre bild, kanske speciellt hos kvinnor som själva någon gång befunnit sig på väg hem en mörk kväll. Att man inkluderar att hon var i 20-års åldern och att dådet skedde ”bara en kort bit från festivalområdets utgång i närheten av ABC-bensinmacken på Sörnäs strandväg.” (ibid.) bidrar ytterligare till att måla upp en scen som de som känner till platsen kan identifiera sig med.

Två artiklar, en i HBL (6.7.2013) och en i VN (12.10.2011), berättar om hur en chef för en modellagentur våldtog och trakasserade flera unga kvinnor. I båda artiklarna använder sig journalisten av en typ av linjärt narrativ som fungerar som dramatisering och bygger upp en story. I HBL (ibid.) står det att ”Under anställningsintervjuerna var mannen ensam med kvinnorna. Han fotograferade dem först påklädda, sedan i underkläder och till slut nakna”. I VN (ibid.) kan man läsa att ”[...] de misstänkta ska ha utnyttjat de unga kvinnornas drömmar om en karriär som modell.” Citatet från VN funderar också som en typ av identifikation. Många kvinnor kan identifiera sig med en önskan om att bli modell.

Ofta vet också reportern, eller antar sig veta, att läsarna rent av kräver att få detaljer kring brott. Angående en misstänkt våldtäkt i Hangö är huvudbilden en vy över Hangö med bildtexten ”Polisen utreder fortfarande fallet. De vill därför inte ge mera information om var våldtäkten skedde.” (Svenska Yle 9.7.2018) som en gardering på eventuella kommentarer och förfrågningar kring flera detaljer kring brottet. I första meningen i artikeln (samt i rubriken) kommer det ändå fram att det handlar om en 16 år gammal flicka som misstänks ha blivit våldtagen av två medelålders män. Det poängteras också att varken männen eller flickan är ortsbor, vilket jag tolkar som ett sätt att stoppa ryktesspridningen som finns på så små orter som Hangö där alla känner varandra. Enligt Greer (2003) är det här en nyhet eftersom den är nära lokalborna. I en

senare artikel (Svenska Yle 24.10.2018) berättas det att de två männen nu dömts till fängelse för grov våldtäkt. Därmed är det fritt fram att inkludera mera detaljer, och läsaren får veta både att flickan våldtogs utan kondom samt att hon grät och gjorde muntligt motstånd.

Kring våldtäktsfall förekommer det ofta ganska mycket detaljer kring exakt hur brottet utfördes. I en av artiklarna om Mosabackafallet kan man i första stycket läsa ”Tre av dem våldtog kvinnan så att de höll i henne och trängde fingrarna i hennes slida och analöppning.” (HBL 13.10.2017). Det kommer med i början, som att det är det viktigaste. Andra detaljer som ofta inkluderas är exempelvis hur offret reagerat eller ifall offret drabbats av någon sjukdom som följd. Det är till stor del inkluderingen av de dramatiserande detaljerna som gör att det är fråga om en episodisk frame (Ghosh 2019) i tillägg till personifieringsramen. På samhällsnivå spelar detaljer kring ett enskilt fall av våldtäkt ingen roll, utan de fungerar som en dramatiserande effekt. I en tematisk framing av våldtäkt, där journalisten skulle utforska ett enskilt våldtäktsfall ur en vinkel av beteendemönster och maskulinitet har detaljer ingen betydelse.

Det är den episodiska framingen av våldtäkt som finns i största delen av våldtäktsrapporteringen. I en artikel på Svenska Yle (24.2.2016) kan man läsa att brottet ansågs som grovt eftersom mannen var mycket större än kvinnan och kvinnan fick klamydia efter våldtäkten. Genom att fokusera på det fysiska, storleksskillnader och sjukdomar, ger man rapporteringen en mera intressant vinkling och det fungerar både som en dramatisering och en personifiering. Händelseförloppet beskrivs också, kvinnan var på väg hem från en lillajulsfest en utländsk man stoppade henne och erbjöd henne droger. Det står också att mannen efter våldtäkten frågat kvinnan om hon ville bli vän med honom på Facebook, och hon gått med på det för att få hans kontaktuppgifter. Alla dessa detaljer skapar en typ av personifiering, både av förövare och offer. Genom att inkludera det att mannen är asylsökande, eventuellt hade droger till hands och bar på klamydia målas en väldigt negativ bild upp. Naturligtvis är det varken ändamålsenligt eller önskvärt att försöka måla upp en positiv bild av en person som blivit dömd till våldtäkt, men i kontexten av asylsökande och de stereotyper som uppkommer kring dylik rapportering (Franklin et al 2002) är det något som journalister bör vara medvetna om.

I en artikel på Svenska Yle (11.9.2019) kan man läsa om en 64-årig helsingforsare som fått smeknamnet Eno, alltså ungefär farbror, av sina offer. Medierna omskriver också honom som Eno vilket är en typ av personifiering som ger läsaren en bild av en trevlig, äldre farbror. Nu är det ändå så att Eno är misstänkt för grovt sexuellt utnyttjande av barn och två fall av grov våldtäkt. Brotten har skett hemma hos Eno, där han bjudit sina offer på alkohol och droger. Ett sådant narrativ förekommer ofta då det handlar om pedofili.

6.3.1 Minderåriga och äldre offer

En av de frames förekommer mest i materialet är porträtteringen av de minderåriga offren som speciellt utsatta. Också äldre personer ses som speciellt utsatta offer. Enligt Christie (2001) är barn och äldre ideala offer. Dessa två grupper antas vara fysiskt svagare och därför ha svårt att försvara sig själv. Beroende på hur ung eller gammal, kan personen också mentalt ha svårt att förstå vad som händer.

I fråga om sexbrott mot speciellt utsatta har jag identifierat två specifika frames. Den första lägger all fokus på offret och betonar att det handlar om barn, medan förövaren kommer i andra hand. Den sammanfaller med Ahmads (2019) offerframe. Ett exempel på det här är en notis som inleds med ”Det var två barn som utsattes för sexualbrotten, som pågick i tio års tid” (HBL 29.8.2009). Notisen handlar inte om någon som våldtagit, utan om barn som utsatts.

Den andra framen, förtroendeframe, skapas då den speciellt utsatta rollen läggs i kontrast med en roll som åtnjuter speciellt förtroende, exempelvis lärare eller läkare. Det här är en typ av dramatiserande frame där journalisten betonar att det är någon med ansvar och makt som missbrukat den makten för att våldta en speciellt utsatt person (se Greer 2003). Ett exempel på ett sådant fall hittar man i ÅU (9.7.2016). Det betonas flera gånger att det handlar om en närvårdare som våldtagit äldre personer. Genom att använda ett aktivt språk, istället för exempelvis äldre personer våldtog, får man fram maktobalansen. Genom ordet ”äldre personer” skapas en utsatt bild av offret. Vidare väljer journalisten att inkludera att det handlar om demens och i vissa fall rörelsehindrade äldre personer som vårdades på en anstalt. Trots att den 24-årige mannen dömdes till nio års fängelse publicerar ÅU inte namnet på personen eller platsen där det skedde.

Det kan man anta beror på att institutionen där det hände skulle få mycket negativ publicitet.

Samma fall omskrivs i Östnyland (1.10.2015) där samma detaljer som i ÅU avslöjas. Däremot väljer ÖN dessutom att publicera namnet på den dömda. Enligt Journalistreglerna nummer 30, 31 och 33 (se bilaga 1) ska man vara särskilt försiktig med att publicera namn då det gäller fall där minderåriga är involverade eller om publiceringen av den dömda avslöjar offret för ett särskilt känsligt brott. Här kan man hävda att ÖN gått emot regel 33, eftersom publiceringen av namnet på närvårdaren som utnyttjat boende på ett servicehem kan leda till identifiering av hemmet och därmed offret.

Förutom att journalistregel 31 dikterar att man inte ska publicera namnet om det med beaktande av den dömdes gärning är ”klart oskäligt”, har många redaktioner egna regler. Exempelvis kan man bestämma att namn bara publiceras om fängelsestraffet överskrider två år, eftersom Journalistreglerna lämnar mycket utrymme för individuell tolkning kring vad som kan anses vara oskäligt. I en artikel i VN (28.10.2016) om en 81-åring för våldtäkt på två elvaåringar avslutas artikeln med ”För att skydda offren väljer FNB att inte gå ut med namnet på mannen.”. Det beslutet är i enlighet med Journalistreglernas förordning om att skydda minderåriga. Den här artikeln är en av de få i mitt material där man uttryckligen motiverar varför man valt att inte publicera namnet på en förövare.

Ett ovanligt fall hittar man i HBL (10.11.2006) där en 33-årig man misstänks för hundratals sexbrott på 13–17-åringar. Språket är i skarp kontrast mot annan rapportering kring våldtäkt på minderåriga. Det intressanta här är att offren inte är flickor, som de är i de flesta fallen, utan pojkar. I mitt material är det bara några få artiklar där offren är pojkar och inte flickor. Formuleringarna i artikeln är nästan överslätande: ”Den åtalade har främst sysslat med att tafsa på sina unga offer, men han har också haft samlag med en del.” Ordet ”syssla” för tankarna till någon trivial händelse, som att det inte vore så allvarligt. Artikeln fortsätter: ”Som motprestation har mannen betalat de unga eller bjudit dem på mat eller husrum.” Här gör ordet ”motprestation” att artikeln får en helt annan ton. Från en artikel om en fullvuxen man som våldtagit hundratals barn, blir det nu en artikel om villig prostitution där barnen har erbjudit en tjänst och fått rättvis kompensering.

En annan artikel i HBL (11.2.2011) har rubriken ”Pojkar våldtogs i Karleby”. Genom att lägga ordet ”pojkar” först i rubriken, kan man avläsa att det är könet som är det mest intressanta med fallet. Den könade skillnaden som konstrueras mellan flickor och pojkar som offer kan ses som en del av personifieringsramen, eftersom man bygger upp en annan typ av historia. I den här artikeln berättas att ”[...] lockade männen pojkarna till sin gemensamma bostad med löften om tobak, alkohol och pizza.”. Genom att beskriva hur männen lockade pojkarna, får gärningsmännen en nästan sagolik roll som onda. Det här faller också under offerramen, där allt fokus läggs på offret och gärningsmännen mest ses som hotfulla skuggor i bakgrunden. Trots att i det här fallet inte nämns någon rasifiering, bär det här spår av den extrema polarisering mellan de goda och onda som Willcox (2005) fann i sin studie kring ras och brott i nyheter. Dramatiseringen gör att fallet nästan blir en saga och därmed orealistisk.

Ett annat exempel på sagolik dramatisering hittas i en artikel i HBL (19.5.2009), som handlar om femtonåriga Sofie som begick självmord innan hon hann vittna mot sin våldtäktsman. Åtalet lades ner, men återupptogs efter omfattande protester. Fallet väckte så mycket uppmärksamhet att fastän det skedde i Sverige blev det ändå omskrivet i HBL av en finländsk journalist. Hela artikeln är mycket dramatiserad och offret har fått sitt namn publicerat för att få till en personifiering. Rubriken är ”Tre år för våldtäkt” trots att det senare i artikeln kommer fram att bevisen inte räckte för en våldtäktsdom, utan endast en dom för sexuellt utnyttjande. ”Sofies tragiska livsöde och efterföljande självmord har engagerat Sverige” kan man läsa i artikeln. Det här är ett bra exempel på en episodisk frame och en offerframe. Man fokuserar endast på offret och fallet läggs inte in i någon som helst kontext, trots att det sexuella utnyttjandet skett på ett behandlingshem för tonåringar och droger varit inblandade. Här kunde journalisten föra en dialog kring hur vuxna män systematiskt utnyttjar utsatta tonårstjejer, men det blir istället en tragisk berättelse kring hur en flicka efter sin död fick rättvisa.

Hur mycket sympati ett minderårigt offer får beror på flera faktorer: För det första hur gammal hen är. Är det fråga om en 9-åring ses det som värre än om offret är en 15-åring. För det andra relationen till våldtäktsmannen. Sällskapar de? Festade de tillsammans? Och för det tredje uppståndelse kring fallet. Då fallet får mera uppmärksamhet kan användningen av sagolika dramatiseringar öka och då blir fallet allt mera bortkopplat från verkligheten. Ett fall där den första och andra faktorn spelar

in är ett fall som omskrivs i HBL (18.8.2008 och 21.8.2008). Det handlar om en 18-årig man som våldtog och mördade sin 15-åriga flickvän. Mannen erkände att han strypt sin flickvän, men hävdar att de båda var med på att ha sex. Eftersom de sällskapade och flickan var relativt gammal, är nyhetsrapporteringen relativt neutral. Man kan jämföra det med fallet Sofie där den enorma uppståndelsen ledde till starka dramatiseringar och en stark sympati för offret.

En artikel där offren förlorar sin mänsklighet och bara blir ett verktyg i en tragisk berättelse är en artikel i HBL (26.4.2005) som handlar om en 43-årig finländsk man som under 26 år rest till Thailand och sexuellt utnyttjade flera hundra thailändska pojkar. Här ligger fokuset på förövaren, som enligt rubriken "hade 445 barnoffer". De thailändska pojkarna förlorar alltså sin egen individualitet och mänsklighet och blir istället till mannens offer. I artikeln har journalisten skrivit att "Tillgången på minderåriga offer är god i Thailand [...]". Pojkarna ses inte ens som människor, utan tillgångar. Då en vit man våldtar rasifierade pojkar är det inte mannen som ses som omänsklig, utan offren. Medan manliga invandrare passar in i rollen som förövare och därför naturligt sammankopplas med förövarrollen, passar rasifierade personer inte lika bra in i offerrollen (jfr Willcox 2005 och Chadderton 2018). Dessutom är pojkar och inte flickor, och har därför ännu svårare att få rollen som ideala offer. Åklagaren berättar att det inte är säkert att rättegången hålls bakom stängda dörrar som det oftast gör då det handlar om sexualbrott mot barn. Det brukar göras av hänsyn till offren, men "[...] rätten behöver inte den här gången ta hänsyn till målsägande." eftersom polisen inte kommer att spåra offren för vittnesmål. Den intervjuade överkommisarien berättar att det skulle bli för dyrt. Man kommer istället att förlita sig på de bilder och videor som den åtalade har sparat från övergreppen. Det här betyder alltså att rätten inte anser det värt att skydda de barn som på foto och video blir sexuellt utnyttjade och våldtagna, utan att rättegången kan vara öppen. Den motiveringen framträder i artikeln.

I slutet av artikeln får vi läsa att "Det är tur för mannen att han greps i Finland och inte i Thailand. Där skulle straffet förmodligen vara mycket hårdare. Dödsstraff förekommer också i Thailand.". Det här kan man tolka som en ambivalent sympati för förövaren, eftersom artikeln samtidigt beskriver hur maximistraffet för grov otukt med minderårig är tio års fängelse. Polisen kommenterar den korta strafflängden med "Det känns som om straffskalan slutade halvvägs, men lagstiftaren kunde väl inte rimligen

räkna med att någon begår ett brott i den omfattningen”. Ett hårt straff i Thailand ses alltså som för hårt, men vårt maximistraff i Finland som för lätt. Enligt Dixons (2008) teori om att man uppfattar nyhetsrapportering utifrån de stereotypiska uppfattningar om rasifierade roller, faller rasifierade stereotyp in i förövarrollen och inte offerrollen. Även om det i det här fallet handlar om barn, som ses som speciellt utsatta, handlar det om rasifierade barn som befinner sig långt borta från oss i Finland. Då skapas det en vi-frame, en gräns mellan ”våra barn” och ”deras barn” vilket möjliggör den här typen av avhumanisering av offren (jfr Keskinen 2011b).

Om vi jämför fallet med de thailändska pojkarna med ett fall där en kampsportslärare begick övergrepp på sina 14–17-åriga elever (HBL 15.8.2006 & 30.9.2006) hittar vi vissa skillnader. Den här gången hålls rättegången bakom stängda dörrar eftersom alla 12 offer kommer att vittna. Artikeln innehåller också en narrativ berättarstil där det beskrivs hur mannen hade flickornas förtroende (förtroendeframe) och sedan på olika sätt lockade hem dem till sig. Trots att fokuset ligger på förövarna, har offren ändå en mera mänsklig roll än i fallet med de thailändska pojkarna.

I den här artikeln märker man av en sexualisering av offren på samma sätt om Edgren (2011) talar om erotisering inför den manliga blicken. På grund av sitt kön ses flickorna som sexuella objekt, trots sin ålder. Offren beskrivs som ”sexuellt oerfarna” och ”De sexuella förhållandena med flickorna har med tiden utvecklats så att bland annat olika redskap ingått. Enligt rätten har de sexuella handlingarna varit totalt olämpliga med tanke på offrens utvecklingsnivå.”. Man kan tycka att sexuella handlingar med minderåriga i sig inte bara är olämpliga utan också olagliga, oberoende utvecklingsnivå. Kampsportsläraren dömdes till dryga fyra års fängelse för 800 sexbrott. I artikeln kan man läsa om gärningsmannens motiv.

Greus motiv för handlingarna var att tillfredsställa sina egna sexuella begär. Han hade flera samtidiga relationer till minderåriga. Men till en del har förhållandena också antagit formen av normalt sällskapande, vilket tingsrätten beaktade i sin dom. En del av offren har också hållit uppe sin relation till Greus sedan de blivit vuxna. (HBL 30.9.2006)

Här har alltså skett en lyckad grooming, vilket är då en vuxen person blir vän med och försöker vinna förtroende hos ett barn för att senare inleda en sexuell relation (Cambridge Dictionary). Men en sådan vinkel tas inte med i artikeln, utan istället

omskrivs det som att det kunde ha varit vilket förhållande som helst och blir därför en situation då pedofili inte ses som så allvarligt. Man kan också notera att trots att det här handlar om en lärare som missbrukat sin ställning, används ingen tematisk frame för rapporteringen såsom då det handlar om invandrare som begår sexbrott. Det inkluderas ingen statistik kring anställda kampsportslärare i jämförelse med kampsportslärare som dömts för sexbrott, eftersom den dömde här inte anses ha begått brotten *på grund av* att han är kampsportslärare.

6.4 Förmildrande omständigheter

Då journalister rapporterar om våldtäkt är det i dialog med domstolarna. I rapporteringen används ofta en mängd detaljer kring exakt hur brottet begicks och den informationen kommer från domsluten. Samhällets könade maktobalans syns också i domstolarnas språkbruk (Jacobsson & Sjöström 2016) och i förlängning i medierapporteringen. En av underrubrikerna i en artikel från HBL (13.10.2017) om Mosabackafallet lyder ”Ingen strävan att förnedra offret”, vilket är ett citat från Högsta domstolens utlåtande där de anser att våldtäktsmännen inte särskilt strävade efter att förödmjuka offret. Både Svenska Yle och HBL väljer att inkludera motiveringen: ”Det faktum att våldtäkten begicks med fingrarna ska enligt HD inte ses som lindrigare än en som har begåtts med könsorganet.” (Svenska Yle 12.10.2017). Här försöker alltså journalisten med hjälp av motiveringarna från domsluten visa varför det bara var våldtäkt och inte grov våldtäkt. Ifrågasättande frågor i domstolar leder till att brottsoffret måste återuppleva trauman, upplever att andra tror att de ljuger och blir tillskrivna skulden för de övergrepp de utsatts för (Jacobsson & Sjöström 2016, 104–5).

Svenska Yle har också en artikel med rubriken ”Åklagaren förvånad över motiveringen i våldtäktsdomen”, där åklagaren uttrycker förvåning över att tingsrätten anser att fallets stora offentlighet påverkade domen.

Den här sortens handlingar leder till stor offentlighet [...] men jag måste säga att det jag har gjort det här jobbet länge, och det är första gången under min karriär som offentlighet tas i beaktande i straffet och ses som en förmildrande omständighet. (Svenska Yle 24.6.2015b)

Genom att välja den vinklingen på artikeln vill man poängtera att det är ovanligt att allmänheten kan påverka hur domen faller, och att det bör ses som något naturligt att brottsfall för med sig uppmärksamhet. Den enda som uttalar sig i artikeln är åklagaren, och det är alltså därför en artikel om vad åklagaren anser om fallet, som inte ger plats åt försvarets eller utomståendes syn på saken. I en artikel publicerad dagen före intervjuas en professor i straffrätt. Professorn riktar stark kritik mot formuleringen av domsluten och menar att det är ohållbart att på offrens bekostnad diskutera vad som är tillräckligt illa för att dömas som grovt (Svenska Yle 23.6.2015). Det här faller också under den försvarsframe jag identifierade i samband med journalisternas diskussioner kring rasism.

En artikel i HBL (29.1.2005) om våldtäkten i Kajsaniemiparken har rubriken ”Våldtagen får vänta på rättvisa” och utgår därmed från samma försvarsframe. Trots att artikeln kan tolkas som ett ställningstagande till förmån för offret, finns det också delar av artikeln som kan ses som en strävan till att göra rapporteringen mera neutral. I fjärde stycket omnämns brottet som ”den påstådda våldtäkten” då brottets händelseförlopp beskrivs. Man skriver också fallet är en ”rörig historia”, ”alla inblandade var berusade”, att ”flickan och männen hade under kvällen rört sig i samma grupp där flera haft sex med varandra” och att polisen på plats ”kunde inte avgöra om flickan deltagit i samlagen frivilligt eller inte”. Alla dessa formuleringar kan tolkas som ett sätt att förmildra omständigheten och poängtera att eftersom ingen dom ännu fallit finns det ingen officiell version och man kan öppet betvivla flickans vittnesmål. Enligt Jeffner (1998, 200–3) tillskrivs vissa attribut hos kvinnor en ”villighet”. Att man klär sig på ett visst sätt eller beter sig på ett visst sätt leder till att offret får mindre medlidande eftersom hon får skylla sig själv. I artikeln i HBL konstruerar journalisten omedvetet den här villigheten. Eftersom andra i gruppen haft sex med varandra och flickan fortsatt röra sig i gruppen, påverkar det huruvida man tror på att just denna flicka inte ville delta i sexet. Både flickan och männen var berusade, vilket kan tolkas som villighet, eller så kanske männen helt enkelt missförstod. Det är männen som har tolkningsföreträde, och beter sig en kvinna på ett sätt som kan förstås som villighet är det inte längre männens fel (Ibid.). Därför poängteras det ofta i våldtäktsrapportering att offer och förövare kände varandra, eller inte kände varandra, och att alkohol var inblandat (exempelvis Svenska Yle 9.7.2018). Det påverkar faktorer såsom Christies teori om ideala offer och kvinnans upplevda villighet.

6.4.1 Alkohol

Ett återkommande tema inom våldtäktsrapporteringen är förekomsten, eller avsaknaden, av alkohol. I sin litteratursammanfattning kommer Jacobsson och Sjöström (2016) fram till att både situationen och kulturella faktorer förklarar varför våld- och sexualbrott förekommer i samband med alkoholdrickande. Bland annat kan alkohol försämra omdömesförmågan och göra vissa individer mera benägna till aggressivitet. I sin studie fann Jacobsson och Sjöström att diskussioner om alkoholkonsumtion i misshandelsfall var jämnt fördelade mellan offer och förövare, men i våldtäktsfallen var det diskussioner kring offrets konsumtion som dominerade (Jacobsson & Sjöström 2016, 106, 113). Man kan alltså se en tendens till att det är de våldtäktsutsatta som skuldbeläggs om hen druckit alkohol. Då Jacobsson och Sjöström undersökte orsakerna till att alkohol nämndes i våldtäktsdomarna, kom de fram till att de oftast var för att motivera att offret var ”särskilt utsatt” och hjälplöst samt för att motivera att förövare ”supit ned” offret med onda avsikter (Jacobsson & Sjöström 2016, 117–19). Det här används i mitt material för att bygga upp en alkoholframe, där det är förekomsten och konsumtionen av alkohol som ses som huvudorsak till att våldtäkter sker.

I Svenskfinlands medier diskuteras alkohol i samband med våldtäkt speciellt då det handlar om de våldtäkter som sker på färjorna som går mellan Finland och Sverige samt mellan Finland och Estland. Rapporteringen är särskilt återkommande i Åboregionen, eftersom färjorna från Åbo till Stockholm går via Åland, som hör till Åbomediernas bevakningsområde. För att kunna analysera den rapportering som förekommer i anslutning till övergrepp på färjorna, måste vi först utforska hurdan den allmänna diskussionen kring verksamheten ser ut. Färjorna mellan Åbo och Stockholm är kända för sitt vilda festande, vilket också syns i nyhetsrapporteringens ton. För många fungerar de som en flytande nattklubb med nära till en övernattningsplats. Många studentföreningar och företag ordnar kryssningar, både från Sveriges och Finlands håll. Under 2000-talet har man dock ökat antalet vakter och säkerheten har förbättrats, enligt rederierna (Svenska Yle, 3.2.2015b). Man har också vidtagit vissa åtgärder för att minska på härjandet, exempelvis låter man bli att sälja alkohol i tax free-butiken åt kryssningsresenärer på väg mot Stockholm. På så sätt vill man se till att festandet flyttas från hytterna till barerna, där det är lättare att övervaka (Svenska Yle, 26.4.2017).

I den här typen av rapportering är rubrikerna väldigt korta och rakt på sak, men innehåller alltid information om att det handlar om något som skett på en av färjorna. I artiklarna betonas ofta både offers och förövares medborgarskap, alltså ifall det handlar om svenska medborgare eller finska. Ingen av artiklarna i mitt material som handlade om våldtäkter på färjor nämnde någon utländsk förövare eller offer. I de brottsnotiser förekommer till stor del de mönster man kan identifiera även i de fall där våldtäkt skett på annat ställe än en färja. Det som skiljer sig i vissa av artiklarna är den medvetenhet om hur situationen på färjorna ser ut, det vill säga lätt tillgång till alkohol och ingen polisnärvaro.

En artikel på Svenska Yle från 2013 tar upp denna problematik. Det tas upp att antalet anmälda våldtäkter på färjorna har ökat under det föregående året, men att det antagligen beror på att anmälningsbenägenheten ökat och att man inte behöver vara rädd (Svenska Yle 18.2.2013). Redan i rubriken ”Flera våldtäkter på Sverigebåtarna – ”Man behöver inte vara rädd”” kommer artikelns alkoholframe fram: så länge man håller koll på sig själv och sitt alkoholintag är det ingen fara. Artikeln behandlar förutom statistik över anmälda våldtäkter också projektet Safe Baltic Cruises som startats för att minska risken för brott ombord, genom att bland annat få till en striktare alkoholpolicy. I artikeln intervjuas projektets Ålandsansvarige och hon uttalar sig om att det är på passagerarnas ansvar att hålla sig säkra: ”Det handlar om helt vanlig logik, som att inte supa sig under bordet och tro att alla är snälla med dig. Offren brukar sammantaget vara väldigt berusade.”. Journalisten som skrivit artikeln väljer att sätta citatet ”Sup dig inte under bordet” som mellanrubrik för det stycket, men uttalandet ifrågasätts inte utan det presenteras som ett vettigt resonemang. Här ekar den skuldbeläggning av alkoholkonsumerande offer som Jacobsson och Sjöström (2016) fann i sin studie av domslut kring våldtäktsfall.

Färjorna är inte en isolerad del av samhället, och därför kan brottsligheten aldrig vara noll, säger en representant från Silja Line i den ovannämnda artikeln på Svenska Yle. På Viking Line berättar man att man ökat antalet säkerhetsvakter för att försöka bekämpa brott. Attityden som lyser igenom är alltså att brott kommer att ske på båtarna, och det är främst passagerarna, alltså läsarna, som är ansvariga för att stoppa det. Närmare bestämt är det de som råkar ut för brott som med sitt eget beteende ska stoppa brottet från att ske. Ett drygt år senare publicerar Svenska Yle en artikel som behandlar samma tema, men med en helt annan vinkling. Artikeln som har rubriken

”Våldtäkt, men ändå inte” (Svenska Yle, 11.4.2014) ifrågasätter det uttalande som Tallink Siljas (manliga) talesperson gjort i svensk tv: ökade mängder våldtäkter på färjorna är fulla kvinnors fel. I en annan artikel (Svenska Yle 9.4.2014) framkommer att talespersonen har bett om ursäkt för uttalandet och att rederierna tar avstånd från uttalandet. Artikeln tar starkt ställning till att det är fel att skylla på offret genom en försvarsframe. Den första artikeln berättar att Svenska Kvinnoförbundets ordförande blev ”förbannad” då hon hörde om Siljas talespersons uttalande: ”Det är ett sätt för Tallink Silja att inte ta sitt ansvar, att skyffla över ansvaret på kvinnorna.” (Svenska Yle 11.04.2014). Hon säger att vi måste lära unga att våld är fel, vilket signalerar att de som våldtar inte skulle vara medvetna om detta.

Här kommer vi in på den diskussion som hela tiden förs både inom mainstreammedia och inom vetenskaplig forskning: varför våldtar män? Det har gjorts försök inom olika forskningsfält att undersöka varför våldtäkt förekommer, bland annat inom evolutionspsykologi som förklarar det på ett biologiskt essentialistiskt sätt, där våldtäkt helt enkelt är ett resultat av människans vilja att reproducera sig eller ett uttryck för sexualitet hos män som gillar våldsamt sex (McKibbin et al 2008). Redan på 70-talet började man inom feministisk forskning prata om att våldtäkt inte handlar om sex eller sexualitet (Betries 1972; Burgess & Holmstrom 1974), utan är en form av maktutövande och ett sätt för främst män att utöva kontroll över kvinnor då de får för mycket social makt (Johnson 2013). Många anti-våldtäktskampanjer baserar sig också på att män utbildar andra män, men lyckats trots goda avsikter endast stärka könade stereotyper och heterosexism, genom att avbilda män som hypersexuella varelser som behöver komma ihåg att kontrollera sig själva och kvinnor som passiva och asexuella (Murphy, 2009).

I de artiklar som behandlar sexbrott på färjorna syns den uppfattningen. Flera andra artiklar från Svenska Yle (20.11.2016, 26.4.2017, 27.12.2017, 28.12.2017) behandlar de åtgärder rederierna tar för att övervaka och minska på alkoholkonsumtionen ombord. I nästan all rapportering kring våldtäkter på färjor används en alkoholframe, där alkoholen ses som orsaken till våldtäkter och då man söker lösningar är det i anslutning till det. Alkohol är alltså den katalysator som gör att män släpper på kontrollen och som resultat sker våldtäkter. Alkohol är starkt förknippat med manlighet (Lemle och Mishkind 1989). Att en man dricker alkohol visar att han är en del av den manliga gemenskapen och ju mera en man klarar av att dricka desto

manligare är han (Lemle och Mishkind 1989, 214–215). Då en person är berusad är också ett normavvikande beteende mera accepterat (Aleborn och Enocson 2014). En person kan göra saker som inte skulle ses som normala i nyktert tillstånd, men som tolereras under berusning av alkohol och kan resultera i en historia som berättas efteråt. Det blir också en bekräftelse av manlighet (Aleborn och Enocson 2014, 39–40).

Det är rentav väntat att våldtäkter sker där det finns alkohol: alla män ses som potentiella våldtäktsmän då alkohol är inblandat och därför är det alkoholen som bör elimineras för att kontrollen ska upprätthållas. Jag hävdar också att då ”alla vet” hur det går till på färjorna är det lätt för rederier, domstolar och medier att lägga skulden på den alkoholkultur som finns ombord på färjorna. Det understöds av den skuldbeläggning av offer som druckit alkohol som Jacobssons och Sjöström (2016) fann i domsluten för våldtäktsdomar och Jeffners (1998) teori om att alkoholkonsumtions ses som ett sätt för kvinnor att signalera villighet. Då medierna genom alkoholramen lutar sig tillbaka på alkohol som orsak krävs ingen djupare analys av eller diskussion kring maskulinitet och våld, utan man kan nöja sig med en diskussion kring minskandet av alkoholförsäljning. På samma sätt är det lätt att säga åt kvinnor att akta sig för fulla män, och sedan anse att det är upp till dem att klara sig.

Som en genomgående linje i våldtäktsrapportering ses alkohol som orsaken till att våldtäkter sker, inte bara på Sverigefärjorna utan var som helst. Det kan man avläsa bland annat i en artikel i HBL (15.4.2008). Det handlar om en man som i ett år följt efter ensamma kvinnor hem och antastat dem på olika sätt. Det betonas att den gripna mannen var nykter vid gripandet. Alkohol kan alltså inte vara en orsak här. Artikeln avslutas med ”Om mannens bakgrund och familjeliv säger polisen bara att han har familj och ett normalt arbete. Och att han bor i samma trakter där han antastat kvinnorna.”. Det kan läsas som ett försök av journalisten att reda ut vad den bakomliggande orsaken till mannens beteende är, då det inte kan antas vara alkohol. Då har man försökt utreda ifall ansvaret kan läggas på något annat, exempelvis familjekriser eller arbetslöshet. Mannen själv ses inte som ensamt ansvarig för sitt beteende.

Vi återgår till uttalandet från Tallink Siljas talesperson om fulla kvinnor på båtar. Uttalandet diskuteras också i en artikel som publicerats på X3Ms webbsida (Svenska Yles innehåll för ungdomar). Artiklar som publiceras på X3M har en mera avslappnad

ton och saknar den klara nyhetsinriktning som finns på resten av Svenska Yle. Även i den här artikeln ifrågasätts talespersonens uttalande starkt, bland annat skriver reportern: "Vilken tur att inte "alla som är berusade ombord blir våldtagna". Då hade det kanske varit lite svårt att locka med gratis kryssningar i Tax Free butikerna..." (Svenska Yle/X3M 10.4.2014.) Utdraget är en referens till de kuponger som delas ut i taxfreen då kunden handlar för ett visst belopp. I kontrast till akoholframen används här istället en försvarsframe genom att uttalandet behandlas som löjligt och något som inte därför behöver bli seriöst behandlat. Reportern ifrågasätter också senare i texten varför det är relevant att diskutera ett offers beteende eller klädsel i våldtäktsfall, men inte i andra våldsbrott. Längst ner i artikeln finns ett ljudklipp från ett radioprogram där X3M lägger upp en ironisk guide för hur man ska undvika att bli våldtagen ifall man åker på kryssning. I den här artikeln tacklar man nyheten med humor och ironi, eftersom man tycker att det är så pass absurt att ifrågasätta offret.

Graden av berusning hos offret diskuteras oftast öppet i artiklar som behandlar sexbrott på färjor, och rättens utlåtande på den fronten citeras ofta. I domslut kring våldtäkt refereras det oftare till förekomst av alkohol än i misshandelsfall, men det leder inte oftare till någon fällande dom utan nämns som ett sätt att reda ut händelseförloppet (Jacobsson & Sjöström 2016, 111). Ändå förekommer det att domen påverkas. En artikel rapporterar att fyra misstänkta för våldtäkt nu friats (ÅU 18.6.2016) på grund av att offret enligt tingsrätten inte varit tillräckligt berusad för att befinna sig i en särskilt utsatt situation eller hindrats från att gå från platsen. En av de misstänkta advokat citeras: "Det finns väldigt lite som tyder på att det här skulle vara något annat än ett frivilligt samlag". Advokatens citat innebär alltså att det skett någon typ av gruppsex, men att den unga kvinnan varit med på det och sedan ångrat sig efteråt. I samma artikel säger kvinnans målsägandebiträdande att hon inte vill kommentera domen, eftersom hon kommit överens om det med sin klient. För artikeln har alltså båda sidor försökt nås, helt enligt journalistreglerna i båda länderna. Artikeln består dock till största del av återgivelser från den dom tingsrätten i Stockholm gett. Rätten uppges bland annat ha hänvisat till övervakningsfilmer från hyttkorridorerna där man sett kvinnan lämna hytten efteråt, och de blod- och urinprov som inte visar att kvinnan varit tillräckligt full för att inte kunna "freda sin sexuella integritet". Eftersom alkohol inte hör till typisk kvinnlighet, uppfattas kvinnan här röra sig utanför ramen av accepterat beteende och "kan" enligt Jeffner (1998, 202–5) därför inte bli våldtagen.

Artikeln blir en presentation av de bevis tingsrätten hittat på att kvinnan inte var tillräckligt full. Att hela artikeln går i den tonen att man inte kunnat bevisa att kvinnan var för full för att inte kunna stoppa en eventuell våldtäkt, för att sedan avslutas med två korta meningar om att man från offrets sida inte kommenterar saken, gör att artikeln kan uppfattas som något ensidig. I en tidigare artikel om samma fall (ÅU 1.4.2016) är det enbart försvararen till en av de misstänkta som citeras, och han säger att "hans klient förnekar brott". Då dessa två artiklar läses som en helhet i den kontext som händelsen skett och rapporteras om, lutar det åt förövarens fördel. Unga kvinnor som super sig fulla på båtar vet vad som kan hända, och bör se till att de själva kan ta sig ur situationen.

Det är inte bara från företag som man skyller våldtäkter på fulla kvinnor. En artikel på Svenska Yle (22.7.2014a) behandlar ett uttalande som polisen i Helsingfors publicerade på sin Facebook-sida. I inlägget skrev polisen att en stor del av våldtäktsanmälningarna de får in saknar grund.

Inlägget är skrivet i en lättsam ton där anmälningarna kallas "ett underligt och allt vanligare fenomen" och undertecknats "grabbarna i Böle". I inlägget påstår polisen att många försöker tysta sitt dåliga samvete av att ha varit intim med någon på småtimmarna genom att anmäla händelsen som våldtäkt. (Svenska Yle 22.7.2014a)

I det här stycket märker man att reportern förhåller sig kritiskt till uttalandet och använder en försvarsframe. Just den här användningen av försvarsramen är i stark kontrast till den urskuldande frame som förekom i början av min analys, där polisen presenterades som ångerfull och en av "oss". Reportern tar upp exempel på hur den nämnda lättsamheten syns, och använder sig av ordet "påstår" för att visa att det inte finns belägg för deras uttalande. Också HBL (22.7.2014) publicerar en artikel om polisens inlägg. I den ställer journalisten direkt en fråga till en inblandad polis om ifall inlägget de gjort kommer höja på tröskeln för att anmäla våldtäkt och ifrågasätter ifall Facebook är rätt kanal för polisen att uttala sig så. Också den här journalisten är uppenbart kritisk till uttalandet polisen gjort.

Senare samma dag publicerar polisen ett nytt inlägg där de klargör att det är ett brott att sexuellt utnyttja en berusad person, men att två tredjedelar av årets anmälningar var ogrundade. Artikeln på Svenska Yle behandlar också de många kommentarer som Facebook-inläggen fått, och inkluderar en kommentar i sin helhet. I kommentaren som

reportern inkluderar skrivs om hur våldtäktsmyter frodas och att man tydligen inte kan vänta sig någon empati om man anmäler en våldtäkt till Helsingforspolisen. Genom att inkludera den kommentaren kan reportern konkretisera den kritik som finns mot liknande uttalanden och föra fram den kritiken till läsarna, utan att själv vara den som kommer med en åsikt och därmed bryter mot journalistreglerna som kräver att hen förhåller sig neutralt.

Reportern väljer också att inkludera ett kort stycke om att det också fanns kommentarer som höll med polisen och var av åsikten att det är rätt av polisen att påminna om att man inte ska dricka sig berusad ifall man inte vill hamna i obehagliga situationer. Det här tyder på allmänhetens uppfattning om att alkohol signalerar villighet (jfr Jeffner 1998 och Jacobsson & Sjöström 2016). För att uppnå en neutralitet använder sig alltså journalisten både av en försvarsframe och en alkoholframe. Genom att ge mera plats åt uttalanden som kritiserar polisen, får ändå artikeln en kritisk ton och en informativ roll: offer ska inte skuldbeläggas.

Senare samma dag publiceras en artikel om samma Facebook-inlägg, men den artikeln är baserad på en intervju gjord med polisens överinspektör. I artikeln ber överinspektören om ursäkt för att uttalandet presenterats som polisens officiella linje, och poängterar att polisen tar våldtäkt på allvar (22.7.2014b). Också i denna artikel kritiseras polisens ursprungliga uttalande och reportern kallar tonen ”raljerande”. Artikeln avslutas med ett citat där överinspektören säger att sociala medier är ett bra sätt för polisen att nå ut till folk, men att de ska se över hur de uttalar sig. På så sätt har hela historien avslutats, polisen har officiellt bett om ursäkt och lovat bättra sig. I den här typen av rapportering som kritiskt granskar polisen förekommer ofta motsägande frames (försvarsframe/urskuldande frame) vilket upprätthåller journalistens neutralitet. Journalisten står både på offrets sida och polisens.

7 Avslutning och sammanfattning

I den här avhandlingen har jag genom diskursanalys identifierat frames med hjälp av vilka jag analyserat tidningsartiklar och webbtexter som behandlar våldtäkt. Jag har analyserat vem som får höras i rapporteringen kring våldtäkt, var huvudfokuset ligger

samt hur ras och kön gestaltas. Min analys stöder sig på Butlers (1988) performativitetsteori, Halls (1997) teori om representation och stereotyper samt intersektionalitetsteori.

I min framinganalys har jag identifierat användningen både av andra forskares frames och egna frames som är specifika för mitt material. De tidigare identifierade frames jag identifierat i mitt material är Ahmads (2019) offer- och förövarframe samt Goshs (2019) episodiska och tematiska frames.

I min analys har jag kommit fram till att våldtäkter i finlandssvenska medier ofta presenteras genom flera, överlappande frames som interagerar med varandra. Som yttersta ram presenteras våldtäktsrapporteringen till största del genom en episodisk frame, där fallet presenteras som en isolerad händelse utan någon större samhällelig kontext. Ibland förekommer en tematisk frame, där ett fall läggs in i en större kontext. Det är till största del kvinnor som uttalar sig i försvar för våldtäktsoffer, medan männen får höras som åklagare och poliser. Offren har ingen egen röst, utan presenteras passivt genom andras utlåtanden, genom en passivetsframe.

De som får en röst i våldtäktsrapporteringen är främst alla inblandade utom offret. Åklagare, poliser och experter uttalar sig, men inte offret. Det trots att det genomgående i mitt material finns en tydlig offerframe inom rapporteringen där offret sätts i fokus. Kvinnligt kön konstrueras och gestaltas som passivt, är den hon som misstänks för att ha blivit våldtagen, istället för att förövaren misstänks ha våldtagit henne. Genom språkbruket uttrycker man också ett tvivel kring huruvida offret talar sanning. Sällan förekommer ett liknande språkbruk exempelvis vid rån eller inbrott. Genom språket som förekommer i våldtäktsrapportering antyds att kvinnor som berättar om våldtäkt ska alltid ifrågasättas. Istället för misstänkt eller påstådd våldtäkt kunde ord så som anmäld våldtäkt, rapporterad våldtäkt eller våldtäkt under utredning användas.

På detaljnivå kan man urskilja användningen av en urskuldande frame där polisen får förklara sig själv och ses som en av "oss". De vill få fast förövaren och står på de svagas sida. Den framen kan både förstärkas av och stå i kontrast till försvarsframen, där journalisten försvarar offret. Försvarsframen är speciellt vanlig i opinionsjournalistik. Som frames där man söker en förklaring har jag identifierat en buskvåldtäktsframe, där man genom att presentera ett idealt offer konstruerar en ideal

gärningsman som är ett hot mot alla kvinnor. I användningen av alkoholramen ses alkohol som en huvudorsak till att våldtäkter sker, utan någon analys kring vad som egentligen ligger bakom problemet med att män våldtar kvinnor.

För att väcka intresse och dramatisera rapporteringen används en personifieringsframe, där offer och förövare tillskrivs olika egenskaper och agendor. En typ av personifieringsframe är förtroendeframen, där förövaren missbrukat sin ställning för att begå brottet. Inom den ramen förekommer ofta sagolika dramatiseringar mellan gott och ont. Den vanligast förekommande personifieringsramen var en rasifieringsframe. Rasifierade förövare får precis som kvinnliga offer ingen egen röst, utan byggs upp utifrån stereotyper som starkt markeras som andra. I rapporteringen drar man en stark gräns mot utländska gärningsmän. Medierna är ändå till stor grad medvetna om hur skadlig rapporteringen kan vara och inkluderar ofta diskussioner kring rasism och uttalanden från ”oskyldiga” invandrare. Därmed lyckas man ändå bara ytterligare koppla ihop invandrare med brott och spe på vissa stereotyper, trots att man försöker motverka dem. Det behövs också en mera snäv, genomgående linje för när namn på förövare ska publiceras och när inte. Som det ser ut nu kan namn publiceras i en artikel men inte i en annan, vilket ger ett intryck av att det är ett närmast slumpartat beslut.

I medierna krävs ett större helhetstänk i rapporteringen kring våldtäkt och den kontext av mäns våld mot kvinnor som den sker under. Medierna måste också komma bort från att framställa buskvåldtäkter som norm. De allra flesta våldtäkterna sker i hemmet eller i andra privata utrymmen. En medvetenhet hos journalisterna på individnivå som tar sig uttryck i opinionsjournalistik räcker inte, utan medvetenheten måste speglas i all rapportering. Journalister är medvetna om hur viktigt språk är för hur vi ser vår verklighet, men inom våldtäktsrapporteringen verkar man ha glömt bort det. Det behövs en större medvetenhet kring hur man omskriver förövare och offer, men också vilka personer man väljer att låta höras.

Referenser

Litteratur

Aleborn Sivertsson, Joakim, och Kim Enocson (2014) *Att supra sig in i rollen som man: En intervjustudie om manliga studenter och alkohol*. Kandidatavhandling: Linnéuniversitet, Kalmar.

Betries, J. (1972) Rape: An act of possession. *Sweet Fire*. Vol.23, 12-16.

Bullock, Cathy (2007) Framing Domestic Violence Fatalities: Coverage by Utah Newspapers. *Women's Studies in Communication*. Vol.30, 34–63.

Burgess, Ann och Lynda Holmstrom (1974) *Rape: Victims of crisis*. Bowie, Maryland: Brady.

Butler, Judith (1988) Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. *Theatre Journal* Vol. 40(4), 519–31.

Chadderton, Charlotte (2018) Making Whiteness and Acting White: The Performativity of Race and Race as a Performative. I *Judith Butler, Race and Education* s. 109–130.

Christie, Nils (2001) Det idealiska offret. I *Det motspänstiga offret*. Malin Åkerström och Ingrid Sahlin (red.) s. 46–60. Lund: Studentlitteratur.

de Vreese, Claes (2005) News framing: Theory and typology. *Information Design Journal + Document Design*. Vol. 13(1), 51-62.

Dixon, Travis (2008) Who is the victim here? The psychological effects of overrepresenting White victims and Black perpetrators on television news. *Journalism*. Vol. 9(5), 582–605.

Dunne Breen, Michelle, Patricia Easteal, Kate Holland, Georgina Sutherland och Cathy Vaughan (2017) Exploring Australian journalism discursive practices in reporting rape: The pitiful predator and the silent victim. *Discourse & Communication*. Vol. 11(3), 241–258.

Edgren, Monika (2011) Berättelser om sexuellt våld i feministisk forskning. *Tidskrift för genusvetenskap*. Vol. 4.

Granholm, Kennet (2004) Diskursanalys. I *Metodkompassen – kulturvetarnas metodbok*. Lena Marander-Eklund, Ruth Illman och Blanka Henriksson (red.). Åbo Akademis tryckeri.

Greer, Chris (2003) *Sex Crime and the Media: sex offending and the press in a divided society*. Willan Publishing, London.

Hall, Stuart (1997) The work of representation och The spectacle of the other. I *Representation: Cultural representation and signifying practices*. Stuart Hall (red.). Thousand Oaks, CA: SAGE.

Jacobsson, Maritha och Stefan Sjöström (2016) Minne, utsatthet och moral: Diskurser om alkohol i våldtäkts- och misshandelsmål. *Tidskrift för genusvetenskap*. Vol. 37(4), 103–124.

Jeffner, Stina (1998) *Liksom våldtäkt, typ... Om ungdomars förståelse om våldtäkt*. Stockholm: Brevskolan.

Johnson, Richard (2013) Rape and Gender Conflict in a Patriarchal State. *Crime & Delinquency*. Vol. 60(7), 1110–1128.

Keskinen, Suvi (2011a) Borders of the Finnish nation – media, politics and rape by ‘foreign’ perpetrators. I *Media in Motion. Cultural Complexity and Migration in the Nordic Region*. Elisabeth Eide och Kaarina Nikunen (red.) Farnham: Ashgate. 107–124.

Keskinen, Suvi (2011b) Troublesome Differences—Dealing with Gendered Violence, Ethnicity, and ‘Race’ in the Finnish Welfare State. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. Vol. 12, 153–172.

Kim, Sei-Hill (2015) Who Is Responsible for a Social Problem? News Framing and Attribution of Responsibility. *Journalism & Mass Communication Quarterly*. Vol. 92(3), 554–558.

Leavy, Patricia (2011) The Feminist Practice of Content Analysis. *Feminist Research Practice*. SAGE Publications Inc.

Lemle, Russell och Marc Mishkind (1989) Alcohol and masculinity. *Journal of Substance Abuse Treatment*. Vol 6(4), 213–222.

- Lykke, Nina (2009) *Genusforskning - En guide till feministisk teori, metodologi och skrift*. Liber, Stockholm.
- MacKinnon, Catharine (2013) Intersectionality as method: A note. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. Vol. 38(4), 1019–1030.
- McKee, Alan (2001) A beginner's guide to textual analysis. *Metro Magazine*, 138–149.
- McKibbin, William, Todd Shackelford, Aaron Goetz och Valerie Starratt (2008) Why Do Men Rape? An Evolutionary Psychological Perspective. *Review of General Psychology*. Vol. 12(1), 86–97.
- Murphy, Michael (2009) Can “Men” Stop Rape? Visualizing Gender in the “My Strength is Not for Hurting” Rape Prevention Campaign. *Men and Masculinities*. Vol. 12(1).
- Nord, Lars och Jesper Strömbäck (2004) Journalistik, medier och demokrati. I *Medierna och demokratin*, s. 11–46. Studentlitteratur.
- Pennington, Rosemary och Jessica Birthisel (2016) When new media makes news: Framing technology and sexual assault in the Steubenville rape case. *New media & society*. Vol. 18(11), 2435–2451.
- Pollack, Ester (2001) *En studie i medier och brott*. Stockholms universitet.
- Scheufele, Dietram (1999) Framing As a Theory of Media Effects. *Journal of Communication*.
- Soothill, Keith och Sylvia Walby (1991) *Sex crime in the news*. Routledge, London.
- Strömbäck, Jesper (2003) Medierna som fjärde statsmakt – en studie av innebörden av begreppet granskande journalistik. *Studier i Politisk Kommunikation*. Vol. 1.
- Wennstam, Katarina (2016) *Flickan och skammen*. Albert Bonniers förlag, Stockholm.
- Willcox, Paula (2005) Beauty and the Beast: Gendered and raced discourse in the news. *Social and legal studies*. Vol. 14(4), 515–532.
- Zilliacus-Tikkanen, Henrika (2007) Möjligheter och hinder för en kvinnlig journalistik. I *Välittämisen tilassa. Feminististä mediatutkimusta synnyttämässä*. Irma

Kaarina Halonen, Iiris Ruoho, Tarja Savolainen och Henriikka Zilliacus-Tikkanen.
Minerva Kustannus Oy.

Internetkällor

Cambridge Dictionary: Grooming

(<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/grooming>) Hämtad 11.10.2020.

Finlands journalistförbund: Kort fakta om förbundet.

(<https://journalistiliitto.fi/sv/om-oss/forbundet-i-aktion/>). Hämtad 01.11.2019.

Ghosh, Asmita (2019) Does News Framing Change How We Understand Rape?

Feminism in India (<https://feminisminindia.com/2019/11/22/news-framing-understand-rape/>) Hämtad 30.09.2020.

Opinionsnämnden för massmedier (2013) 5199/SL/13, Hufvudstadsbladet,

Ställningstagande till skuldfrågan på förhand (<http://www.jsn.fi/sv/innehall/5199-sl-13-2>) Hämtad 13.05.2020.

Rådet för brottsförebyggande: sexualbrott (<https://rikoksantorjunta.fi/sv/sexualbrott>)

Hämtad 12.02.2020.

Tingsrätterna: Avgörande (11.07.2019)

(<https://oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/sv/index/julkisuus/ratkaisunjulkisuus.html>) Hämtad 12.10.2020.

Material

Hufvudstadsbladet

Hufvudstadsbladet (29.01.2005) Våldtagen får vänta på rättvisa

Hufvudstadsbladet (11.2.2005) Pojkar våldtogs i Karleby

Hufvudstadsbladet (26.4.2005) 43-årig finländare hade 445 barnoffer

Hufvudstadsbladet (30.4.2005) Polisens utredning halvfärdig

Hufvudstadsbladet (2.7.2005) Fyra misstänkta gärningsmän

Hufvudstadsbladet (13.12.2005) Vandaman fick fängelse för våldtäkt

Hufvudstadsbladet (30.3.2006) Skolavslutning urartade Två åtalas för våldtäkt av 13-åring

Hufvudstadsbladet (15.8.2006) Lärare åtalas för 800 sexbrott

Hufvudstadsbladet (30.9.2006) Taekwondostränare dömd för sexbrott

Hufvudstadsbladet (10.11.2006) 33-åring misstänks för hundratals sexualbrott

Hufvudstadsbladet (15.4.2008) Polis grep antastaren på bar gärning

Hufvudstadsbladet (18.8.2008) Våldtog och dödade flickvän

Hufvudstadsbladet (21.8.2008) Dråpmisstänkt nekar våldtäkt

Hufvudstadsbladet (19.5.2009) Tre år för våldtäkt

Hufvudstadsbladet (3.7.2009) Brax lovar inga snabba beslut

Hufvudstadsbladet (29.8.2009) Långt straff för sexbrott på barn

Hufvudstadsbladet (6.6.2013) Lindrigare dom för sexbrott

Hufvudstadsbladet (22.7.2014) Polisens uttalande på nätet får kritik

Hufvudstadsbladet (12.3.2015) Förhören med de för gruppvåldtäkten fortsätter

Hufvudstadsbladet (13.3.2015) Fem tonåringar begärs häktade för våldtäkt

Hufvudstadsbladet (23.4.2015) Fem åtalas för gängvåldtäkt

Hufvudstadsbladet (05.5.2015) Rättegång hemlig i 60 år

Hufvudstadsbladet (15.6.2015) ”Vi måste prata med varandra”

Hufvudstadsbladet (24.6.2015) Villkorligt för våldtäkt

Hufvudstadsbladet (25.6.2015) En våldtäkt är alltid en våldtäkt

Hufvudstadsbladet (05.7.2015) Åklagaren överklagar våldtäktsdom

Hufvudstadsbladet (12.4.2016) Hovrätten skärpte dom för gruppvåldtäkt i Mosabacka

Hufvudstadsbladet (1.7.2016) Gruppvåldtäkt i Mosabacka prövas i HD

Hufvudstadsbladet (13.10.2017) HD sänkte dom för gruppvåldtäkt

Svenska Yle

Svenska Yle (14.8.2012) HS: Kvinna våldtogs på väg hem från Flow

Svenska Yle (18.2.2013) Fler våldtäkter på Sverigebåtarna – ”Man behöver inte vara rädd”

Svenska Yle (24.5.2013) Fängelse för våldtäkt

Svenska Yle (9.4.2014) Våldtäkter ombord på partyfärjor väcker debatt

Svenska Yle/X3M (10.4.2014) Guide mot våld på partyfärjor

Svenska Yle (11.4.2014) Våldtäkt, men ändå inte

Svenska Yle (17.6.2014) Fängelse för våldtäkt på ung flicka

Svenska Yle (22.7.2014a) Polisen förklarar våldtäktsuttalande efter kritik

Svenska Yle (22.7.2014b) Överdirektör Paatero: Polisen tar våldtäkt på allvar

Svenska Yle (12.8.2014) Ingen våldtäkt i Karleby

Svenska Yle (3.2.2015a) Tre häktas i Åbo för våldtäkten på Amorella

Svenska Yle (3.2.2015b) Vakten: Ordningen ombord har blivit bättre

Svenska Yle (23.3.2015) Våldtäkt i Åbo centrum

Svenska Yle (21.4.2015) Polisen vill ha tips om våldtäktsförsök i Borgå

Svenska Yle (22.4.2015) Fem åtalas i våldtäktsfallet i Mosabacka

Svenska Yle (23.6.2015a) ”Sluta bagatellisera våldtäktsfall”

Svenska Yle (23.6.2015b) Somalier utsatta efter gruppvåldtäkten i Mosabacka

Svenska Yle (23.6.2015c) Två frias för gruppvåldtäkt i Mosabacka

Svenska Yle/X3M (24.6.2015a) Därför upprör Mosabackadomen

Svenska Yle (24.6.2015b) Åklagaren förvånad över motiveringen i våldtäktsdomen

Svenska Yle (26.6.2015) Våldtäkter: Helsingfors tingsrätt strängare än övriga landet

Svenska Yle (24.7.2015) Flera överklagar domarna i Mosabacka-fallet

Svenska Yle (24.11.2015) Sipilä fördömer våldtäkt på 14-åring - Polisen manar till sans

Svenska Yle (27.11.2015) Expert manar till lugn i fråga om våldtäkter

Svenska Yle (26.12.2015) Grov våldtäkt i Ylivieska

Svenska Yle (30.12.2015) Falsk anmälan om våldtäkt i Ylivieska

Svenska Yle (14.1.2016) Polisen: Övergrepp var försök till våldtäkt

Svenska Yle/X3M (29.1.2016) Vem som våldtar spelar ingen roll

Svenska Yle (7.2.2016) Polisen: Våldtäktsfall i Jakobstad

Svenska Yle (24.2.2016a) Den misstänkte våldtäktsmannen i Jakobstad är frisläppt

Svenska Yle (24.2.2016b) Man döms till fyra års fängelse för våldtäkt i Hesperiaparken

Svenska Yle (9.3.2016) Åtal mot fyra för grov våldtäkt på Helsingfors järnvägsstation

Svenska Yle (5.5.2016) Svenska polisen slår larm om otrygga kryssningar

Svenska Yle (28.6.2016) Misstänkt våldtäkt i Korpo

Svenska Yle (25.7.2016) Åbopolisen letar efter misstänkt våldtäktsman – ber om tips

Svenska Yle (9.8.2016) Misstänkt våldtäkt i Karleby

Svenska Yle (29.8.2016) Trakasserier och våldtäktsförsök vid Hallisforsen – polisen tar emot tips

Svenska Yle (9.11.2016) Misstänkt grov våldtäkt på färja Åland-Sverige

Svenska Yle (20.11.2016) Viking Line intygar: Vi har en ansvarsfull spritpolicy ombord

Svenska Yle (26.4.2017) Tallink Silja begränsar alkoholköp om helgerna - vill ha lugnare stämning

Svenska Yle (30.9.2017) Man greps för våldtäkt på passagerarfärja

Svenska Yle (12.10.2017) Kortare straff för en av gärningsmännen i våldtäkten i Mosabacka – offentligheten hade betydelse

Svenska Yle (27.12.2017) Fortfarande många sexbrott på Sverigefärjorna – polis föreslår svensk alkohollag ombord

Svenska Yle (28.12.2017) Sverige vill införa svensk alkohollagstiftning på fartyg - "Omöjligt", säger rederierna

Svenska Yle (12.2.2018) Företag som ordnar abikryssningar kräver övervakare – men vet inte vem som övervakar

Svenska Yle (9.3.2018) Polisen söker två män misstänkta för våldtäkt i Vasa

Svenska Yle (9.7.2018) Två män misstänks ha våldtagit minderårig flicka under regattaveckoslutet i Hangö

Svenska Yle (24.10.2018) Två män våldtog tonåring flicka på Hangöregattan – båda dömdes till fängelsestraff

Svenska Yle (12.3.2018) Misstänkta nekar till våldtäkt i Vasa centrum

Svenska Yle (5.5.2019) Misstänkt våldtäkt på Tallink Siljas färja

Svenska Yle (11.9.2019) Flera åtal väcks för sexualbrottsförövaren på Degerö i Helsingfors – ytterligare en person misstänks för grova våldtäkter

Västra Nyland

Västra Nyland (12.10.2011) Chef för modellagentur inför rätta för flera våldtäkter

Västra Nyland (8.12.2011) Tolv år för sexbrott och människohandel

Västra Nyland (16.7.2016) Brottsling i styrelse för familjehem

Västra Nyland (28.10.2016) 81-åring dömd för barnsexbrott

Åbo Underrättelser

Åbo Underrättelser (1.4.2016) Fyra anhållna för våldtäkt på Galaxy

Åbo Underrättelser (30.4.2016) Nio års fängelse för sexbrott mot elva minderåriga

Åbo Underrättelser (18.6.2016) Fyra 19-åriga män frias för färjevåldtäkt

Åbo Underrättelser (29.6.2016) ”Hon grät sig till sömns”

Åbo Underrättelser (9.7.2016) Nioårigt straff för närvårdare som våldtog äldre

Åbo Underrättelser (19.7.2016) Buskvåldtäkterna verkar inte ha ökat

Åbo Underrättelser (30.8.2016) Polisen efterlyser misstänkt för våldtäktsförsök i Hallis

Åbo Underrättelser (30.11.2017) Inte en enda berättelse som jag läser handlar om att någon blivit överfallen och våldtagen på gatan. Stereotypin om buskvåldtäkten brister.

Östnyland

Östnyland (1.10.2015) Nio år för tiotal våldtäkter på äldre

Bilaga 1: Journalistreglerna

YRKESSTÄLLNING

1. Journalister är i första hand ansvariga inför sina läsare, lyssnare och tittare. Dessa har rätt att få veta vad som händer i samhället.
2. Avgöranden om innehållet i informationsförmedlingen ska fattas på journalistiska grunder. Denna beslutanderätt får inte under några omständigheter överlåtas till någon utanför redaktionen.
3. Journalister har rätt och skyldighet att avvisa påtryckningar eller löften som syftar till att styra, förhindra eller begränsa informationsförmedlingen.
4. Journalister får inte missbruka sin ställning. De får inte ta upp sådant stoff till behandling som är förknippat med en möjlighet till personlig vinning och inte yrka på eller ta emot fördelar som kan äventyra deras oavhängighet eller yrkesetik.
5. Journalister kan vägra ta emot uppdrag som strider mot lag, personlig övertygelse eller yrkesetik.
6. När journalister behandlar saker som är av stor betydelse för deras eget medium, koncernen eller dess ägare är det bra att klargöra sammanhanget för läsaren, lyssnaren eller tittaren.
7. Även när journalister utnyttjar andras arbete ska de iaktta god sed. Då man använder information som publicerats av andra ska källan anges.

ATT TA FRAM OCH PUBLICERA INFORMATION

8. Det är journalisters plikt att sträva efter en sanningsenlig informationsförmedling.
9. Det är tillrådligt att journalister i sitt arbete uppger sitt yrke. De ska försöka skaffa fram information på ett öppet sätt. Om samhällseligt betydelsefulla omständigheter inte kan utredas på annat sätt, kan journalister göra intervjuer och ta fram uppgifter även på sätt som avviker från det vanliga.
10. Journalister bör kontrollera uppgifter så väl som möjligt – även om de har publicerats tidigare.
11. Allmänheten ska kunna skilja fakta från åsikter och fiktivt material. Inte heller bild- eller ljudmaterial får användas på ett vilseledande sätt.

12. Journalister ska förhålla sig kritiskt till informationskällorna. Detta är särskilt viktigt i kontroversiella frågor, eftersom nyhetskällorna kan syfta till egen vinning eller till att skada andra.

13. Nyheter kan publiceras även utgående från begränsad information. Rapporteringen om saker och händelser bör kompletteras då ny information finns att tillgå. Nyhetshändelser bör helst följas upp till förloppets slut.

14. Journalister har rätt och skyldighet att så som avtalats med person som lämnat uppgifter konfidentiellt hemlighålla informationskällans identitet.

Ifall publiceringen av samhälleligt betydande information förorsakar väldigt negativ publicitet, tillråds redaktionen att delge allmänheten hur den anonyma källan och den information som erhållits har kontrollerats.

15. Rubriker, ingresser, pärm- och bildtexter, löpsedlar och annan exponering ska ha en grund i innehållet.

16. Gränsen mellan annonser och redaktionellt material ska hållas klar. Smygreklam ska avvisas.

INTERVJUOBJEKTETS OCH INTERVJUARENS RÄTTIGHETER

17. Intervjuobjekt har rätt att på förhand få veta i vilket sammanhang deras uttalanden kommer att användas. De ska också få veta om intervjun kan komma att användas i flera olika medier. Intervjuobjekt ska alltid meddelas ifall samtalet är avsett för publicering eller enbart som bakgrundsmaterial.

18. Man bör gå med på intervjuobjekts begäran att få granska sitt uttalande innan det publiceras, om publiceringstidtabellen tillåter det. Granskningsrätten gäller enbart intervjuobjektets egna uttalanden och får inte innebära att den journalistiska beslutanderätten överlåts till någon utanför redaktionen.

19. Journalister ska gå med på intervjuobjekts förbud mot att publicera uttalanden bara ifall omständigheterna efter att intervjun gjordes har förändrats i så väsentlig grad att det vore klart oskäligt att publicera dem.

RÄTTELSER OCH EGNA STÄLLNINGSTAGANDEN

20. Väsentliga fel ska rättas till utan dröjsmål och så att rättelsen når den felinformerade allmänheten i så stor utsträckning som möjligt. Rättelsen ska publiceras både på mediets redaktionella webbplats och i den publikation eller kanal där felet ursprungligen fanns.

Rättelsens ska ges så stor publicitet som felets allvar kräver. Om artikeln innehåller flera sakfel eller om felet kan orsaka stor skada, ska redaktionen publicera en ny artikel där den felaktiga informationen specificeras och rättas.

På webben räcker det inte med att ta bort den felaktiga informationen eller artikeln för att rätta till ett väsentligt fel, utan allmänheten ska informeras om felet samt om hur och när det har rättats till.

Medierna ska gärna klargöra enligt vilken praxis och vilka principer de rättar sina fel

21. Om journalister framställer information om en klart identifierbar persons eller parts agerande och därmed ger denna en mycket negativ publicitet, ska de ge föremålet för kritiken möjlighet att framföra sin egen syn redan i samma sammanhang.

22. Ifall det inte är möjligt att höra den som blivit föremål för den mycket negativa publiciteten samtidigt, kan det vara nödvändigt att höra personen i efterhand. Om så inte sker, hör det till god sed att publicera personens egen ståndpunkt.

23. Ett sådant uttalande är ett inlägg som bör publiceras så snabbt som möjligt utan osakliga tillägg.

24. Sedvanlig kulturkritik, politisk, ekonomisk eller samhällelig utvärdering och framförande av annan motsvarande åsikt ger dock inte rätt till uttalande.

25. Ifall uttalandet inte kan publiceras, är det skäl att förhandla om ändringar med den som gett det. Även om man inte skulle enas, är det tillrådligt att publicera det väsentliga innehållet i saklig form.

PRIVAT OCH OFFENTLIG SFÄR

26. Allas människovärde ska respekteras. Etniskt ursprung, nationalitet, kön, sexuell orientering, övertygelse eller därmed jämförbar egenskap ska inte framställas på ett ovidkommande eller nedlåtande sätt.

27. Omständigheter som hör till privatlivet och är särskilt känsliga kan publiceras bara med tillåtelse av vederbörande eller om de har en ovanligt stor samhällelig betydelse. Skyddet för privatlivet bör beaktas även då man använder bilder.

28. I informationssökningen och nyhetsförmedlingen om sjukdoms- och dödsfall samt offer för olyckor och brott ska diskretion alltid iakttas.

29. Aktiviteter som äger rum på en offentlig plats är det i allmänhet tillåtet att referera och avbilda utan vederbörandes tillstånd.

30. Även då offentligt material publiceras bör man iaktta skyddet för privatlivet. Allt offentligt material är inte nödvändigtvis publicerbart. Särskild försiktighet bör iakttas då man behandlar frågor som rör minderåriga.

31. Namn, bilder eller annat material som identifierar en person som dömts för brott kan publiceras, såvida det inte med beaktande av den dömdes ställning eller gärning är klart oskäligt. När det gäller att avslöja identiteten för en minderårig eller otillräknelig ska man vara särskilt restriktiv.

32. När man hanterar uppgifter som leder till identifiering är det skäl att vara försiktig så länge det gäller misstanke om brott eller åtal.

33. Uppgifter om gärningsmän, åtalade eller misstänkta bör i allmänhet inte publiceras om de avslöjar offret för ett särskilt känsligt brott.

34. Identiteten på offret för ett känsligt brott bör skyddas om den inte är av ovanligt stor samhällelig betydelse.

35. Ifall en nyhet har publicerats om begäran om utredning, åtal eller dom, ska saken i mån av möjlighet följas upp ända till slutet. Under rättegången ska journalister inte på ett otillbörligt sätt försöka påverka domstolens avgörande och inte heller på förhand ta ställning till skuldfrågan.

Godkänd på ONM:s understödsförenings möte 4.11.2013.

BILAGA TILL JOURNALISTREGLERNA:

MATERIAL SOM PRODUCERATS AV ALLMÄNHETEN PÅ
MASSMEDIERNAS WEBBPLATSER

Träder i kraft 1.10.2011

Denna bilaga har gjorts som komplement till Journalistreglerna. Bilagan har samma tyngd och bindande verkan som Journalistreglerna. Bilagan är bindande för alla samfund som är medlemmar av Opinionsnämnden för massmedier och andra som har undertecknat basavtalet. Bilagan och ändringar i den fastställs på samma sätt som Journalistreglerna, genom enhälligt beslut i ONM:s understödsförening.

Genom bilagens speciella karaktär vill man betona skillnaden mellan bilagan och Journalistreglerna, som handlar om det redaktionella innehållet. Med det avses material som producerats, beställts, behandlats och utvalts för publicering enligt journalistiska kriterier, eller journalistiskt betonat material. Bilagan berör sådant innehåll som allmänheten producerar på webbplatser som upprätthålls av massmedierna. Detta anses inte vara redaktionellt material.

Nämnden och dess ordförande kan behandla redaktionens agerande som upprätthållare av kommentarspalter som innehåller material producerat av allmänheten bara i fråga om huruvida redaktionen har följt principerna i denna bilaga. När man tillämpar principerna i bilagan behandlas förhands- och efterhandsmodererade kommentarspalter för allmänheten likvärdigt.

Ett annat skäl till att man har valt att göra en bilaga är ändamålsenlighet. Journalistreglerna har uppdaterats med 6–13 års mellanrum. Webbvärlden förändras och utvecklas mycket snabbt. Tack vare bilagens speciella karaktär kan man göra ändringar i den utan att man behöver riva upp Journalistreglerna.

1. Redaktionen ska följa med sina webbsidor och sträva till att förhindra publicering av material som kränker integriteten och människovärdet. Kränkande för människovärdet är förutom diskriminering också exempelvis sådant innehåll som uppivglar till våld eller som underblåser hat mot en individ eller en folkgrupp.
2. Redaktionen ska utan dröjsmål avlägsna innehåll som den fått kännedom om och som kränker människovärdet eller integriteten.
3. Kommentarspalter som riktar sig till barn och ungdomar ska övervakas speciellt noga.
4. Allmänheten ska ha möjlighet att anmäla osakligt innehåll till redaktionerna på ett sådant sätt att anmälaren får en bekräftelse på sin anmälan.

5. På massmediernas webbsidor ska det finnas en tydlig gräns mellan spalter som är avsedda för allmänheten och redaktionellt material.

Godkänd på ONM:s understödsförenings möte 5.9.2011.

Bilagan träder till övriga delar i kraft 1.10.2011, punkt 4 dock senast 1.12.2011.